

EZBER DIŞI SÖYLEŞİLER (7)

“22 Temmuz: Bir Restorasyon” Ömer Laçiner

MMO Tepekule Kongre ve Sergi Merkezi
7 Nisan 2007

tmmob
makina mühendisleri odası
izmir şubesi

İzmir - 2010 / 14 - 6

tmmob
makina mühendisleri odası
izmir şubesi

ÖMER LAÇİNER

22 Temmuz: Bir Restorasyon

Bu kitabın yayın hakkı **Makina Mühendisleri Odası**'na aittir.
MMO'nun izni olmadan, kopya edilemez, kullanılamaz.

Yayına Hazırlayanlar: Elif Aydoğdu Oral - Önder Sözen

Grafik Tasarım: Nurcan Durmaz

Baskı Yeri: Can Dijital Baskı Hizmetleri

Gazi Blv. No: 93/A Çankaya - İZMİR

Tel: 0 232 441 20 22 (PBX)

Baskı Tarihi: Nisan 2010 - İZMİR

ISBN No: 978-9944-89-974-1

İzmir - 2010 / 14 - 6

SUNUŞ

Ülkemizde siyasetin sığlaştığı, politik tartışmaların magazinleştiği bir süreç yaşıyoruz. Kavramlar, değerler birbirine karıştı. Düşüncenin, düşünmenin önemi yitiyor ve yaşanan her sorunda insanlar şiddete başvurur hale geliyor.

Toplumsal algının netliğini ve toplumsal barışı zedeleyecek bu durumdan kurtulabilmek için ezberlerin ve reflekslerin sorgulanması gerekiyor.

Bir yandan askeri vesayet altında bir türlü gelişemeyen demokrasimiz, diğer yandan neoliberal politikalarla değersizleştirilmeye çalışılan emek ve insan, katledilen çevre...

Bu kadar kapsamlı sorunlar doğru zeminler yaratılarak tartışılmamakta, çoğunlukla uzlaşmalarla çözülebilecek, ortak akıl, ortak payda yaratılabilecek konular, başlangıçta yaratılan kutuplaşmalar nedeniyle içinden çıkılmaz noktalara sürüklenmektedir. Böyle bir ortamda konuları kutuplaşmalara, ezber söylemlere, önyargılara kurban etmeden, o konuda araştırma yapmış uzmanların katılacağı söyleşilerde ele almayı hedefledik.

Bu anlayışla Ezber Dışı Söyleşiler 10 Şubat 2007 tarihinde başlamış ve bir çok uzman katılımıyla dizi halinde sürdürülmüştür.

Bugüne kadar gerçekleşen söyleşileri çözümleyerek her birini fasikül şeklinde yayımladık, sözlerin yanı sıra tarihe yazılı olarak not düşerek sizlere ulaştırmayı amaçladık.

Ezber Dışı Söyleşilere konuşmacı ve dinleyici olarak katkı koyan emeği geçen herkese teşekkür eder, ezber dışı söyleşi fasiküllerini halkımızın, kamuoyunun hizmetine sunarız.

**TMMOB Makina Mühendisleri Odası
İzmir Şubesi Yönetim Kurulu**

22 Temmuz: Bir Restorasyon

Hoş geldiniz arkadaşlar.

Ben, söyleşinin isminden de anlaşılacağı üzere, 22 Temmuz seçimlerinin Türkiye siyasi tarihi, siyasal-toplumsal tarihi açısından bir restorasyon anlamına geldiğini, bir restorasyon dönemini açtığını öne sürüyorum ve eğer bir tez denilirse buna, bunun gerekçelerini, bunun mantığını burada anlatmaya çalışacağım.

Bu restorasyondan kastettiğim şeyi biraz daha formüle edersek, şunu söylemeye çalışıyorum: Türkiye toplumunun 100 yılı aşkındır içinde yaşadığı bir modernleşme süreci var. Batılılaşma, modernleşme; dönem dönem bunların isimleri değişebilir, vurgusu değişebilir. Bunun içerisinde, kaba hatlarıyla bakıldığında iki ana eğilim vardır. Bunun çeşitli yan kolları olmakla birlikte, kabaca iki kanalda bu modernleşme, Batılılaşma arayışı sürdü ve belirli bir tarihten itibaren de bu arayış kanallarının taşıyıcısı olan sosyal zümreler, sınıflar, kendi Batılılaşma perspektiflerini egemen kılabilmek için bir siyasi mücadele içine girdiler. Bu siyasi mücadele, aşağı yukarı bizim 100-150 yıllık siyasal tarihimizin ana bileşkesidir.

Bu mücadelenin çeşitli safhaları var. Eğer bakarsanız, İttihat Terakki ile Hürriyet ve İtilaf Partisi arasındaki ayırmda da bunun izlerini görebilirsiniz; daha sonra Cumhuriyet Halk Partisi ile Terakki-perver Fırkası ayırımında ya da onun daha öncesinde Mecliste, Birinci Grup-ikinci Grup tartışmalarında bunların izleri vardır. Serbest Fırka-Cumhuriyet Halk Partisi çatışmasında yine bunun belirli bir merhalesini görebilirsiniz. Demokrat Partinin iktidara geliş süreci; bu da onun bir aşaması. İhtilaller, darbeler, 27 Mayıslar falan yine bunun belirli bir dönemi. Ondandır iktidara gelen ve 10 yıl, 20 yıl Türkiye'nin üst siyasi düzeyinde Cumhuriyet Halk Partisi-Adalet Partisi çatışması olarak gördüğümüz olayda yine bunun izlerini sürebiliriz. 80 darbesinden sonraki ANAP-MDP ayrımında falan da yine bunun belirli izlerini görebiliriz. Refah Partisi, burada, o zamana kadar yan kanal olarak görülen bir şeyin esas kanal olmaya doğru bir hareketlenmesi olarak okunabilir. 28 Şubat falan yine bunda belirli bir kesinti anlamındadır. Sonra AKP'nin kuruluşu ve AKP'nin kurulduğundan itibaren 2 yıl içerisinde birden birinci parti haline gelmesi,

sonra seçimleri kazanması, ardından mahalli seçimlerde oylarını artırarak yine birinci parti konumunu koruması ve en sonunda Cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasındaki o bilek güreşi, buradan AKP'nin belirli bir avantajla ayrılması, ardından 22 Temmuz seçimleri ve bu seçimlerle de, benim kendi yorumuma göre, aradaki bu büyük mücadele artık AKP tarafından kazanılmıştır, yani Türkiye burjuvazisi tarafından kazanılmıştır.

Dolayısıyla şu demin anlattığım şeyi özetlersek, sosyal boyutuyla, sosyoekonomik kısmıyla bakarsak; demek ki Türkiye'de birincisinin taşıyıcısı asker-sivil bürokrasi çekirdekli bir cephe olan modernleşme akımı ile öbür taşıyıcısı, zaman içinde güçlenen, otantik Türkiye burjuvazisi olan iki yolun çatışması süreci, her iki tarafın yenilgileri, mağlubiyetleri, geri çekilmeleri falan filanla böyle bir 100 yıl, 150 yıl geçtikten sonra, sonuçta, bence artık nihai olarak, Türkiye burjuvazisinin çekirdeğinde olduğu kesim tarafından kazanılmıştır. Bundan sonra öbür kesim, o zamana kadar sahip olduğu belirli mevzileri koruyabilmek, ricatı belirli bir noktaya kadar yönlendirebilmek; ama bu arada da kaçınılmaz olarak kendi konumundan, avantajlarından, imtiyazlarından da tavizler vermek ve gerilemek noktasındadır. Tekrar yeniden bunu, bu “*zaferi*” geriye alması, tekrar o kesim üzerinde “*zafere*” kazanması bana göre pek mümkün değil; olursa, anakronik bir hadise olabilir bu ve geçici olmaya mahkumdur. Çünkü bugün AKP'nin şahsında bu mücadeleyi, bu iktidar mücadelesini kazanan Türkiye burjuvazisi, otantik Türkiye burjuvazisi sosyal olarak da artık iktidarını sağlamlaştırmış vaziyettedir.

Şimdi bunun belli safhalarının ne anlama geldiğini anlatacağım; ama onun öncesinde bir şeyi hassaten belirtmek istiyorum.

Ben, bir sosyalist, Marksist kökenden gelen bir insan olarak, sınıfları, siyasi hareketleri yorumlarken, ne anlama geldiklerini, içeriklerinin ne olduğunu sorgularken, öncelikle onların iktisadi-sosyal pozisyonlarına bakarım. Onların siyasal inançları, kültürel halleri, şu veya bu konu üzerindeki tutumları, ideolojileri falan beni ikinci dereceden ilgilendirir. Asli olan, sosyoekonomik konumlardır. Dolayısıyla da AKP gibi bir partinin çekirdeğinin dini hareketten, Türkiye'de İslami hareketten geliyor olması, şu anda da yönetici ekibindekilerin çoğunun bu terbiyeden geçmiş insanlar olması; “*Değiştim*”, “*Değişmedin*” iddiaları ne kadar ciddiye alınır, ne kadar itibar edilir falan önemli değil. Ama bence işin bu tarafı talidir. Bunlar önemsiz demiyorum; ama talidir.

Bunlar, zaten kendilerinin de tanımladığı, benim de en azından teorik olarak kabul ettiğim üzere, muhafazakar demokratlar. Şu anda onların demokratlığının sınırlarını tam bilemiyoruz, muhafazakarlıklarının sınırlarını da. Ama ben şunu biliyorum ki, bunu da konuşmamın ileri safhalarında anlatacağım; onların dini vasıfları, dini muhafazakarlık, kültürel muhafazakarlık yönleri, güçlü bir damar olan bu yönleri, bir burjuva sınıfı olarak, ticaretten, üretimden nemalanan, oradan büyüyen ve kaynakları orada olan, tabanı orada olan bir kesim olarak, zaman içerisinde, tıpkı Batı burjuvazisinin de zaman içerisinde yaşadığı gibi, törpülenecektir diye düşünüyorum. En azından dini unsurları biraz daha yıpranmış, daha şekli olarak kalmış bir muhafazakarlığa dönüşebileceğini; ama muhafazakar damarının hep var olabileceğini düşünüyorum. Demokratlıkları da yine aynı şekilde, koşulsuz, kayıtsız bir demokrat olduklarına inanmıyorum, öyle bir iddiaları da zaten yok, olmaları da mümkün değil. Bu siyasi hareketin temelini, odağını oluşturan kesimin zaten doğası gereği öyle koşulsuz bir demokratlık, koşulsuz bir özgürlük yanlısı olması mümkün değil. Başka ülkelerdeki burjuvaların da olduğu gibi...

Ama bunun yanı sıra, bugüne kadar bu akıma muhalefet eden, onunla bir iktidar kavgası veren, daha doğrusu, sahip olduğu iktidar mevkilerini, devlet iktidarını bunlara karşı koruyan ve belirli bir dönemden sonra da saldırı gücünü kaybetmiş olan, kendini müdafaaya hasretmiş ve korumaktan başka pek fazla kaygısı kalmamış olan asker-sivil bürokrat kesimin, kendine vehmettiği ilericilik falan gibi -zaten demokrasiye baştan beri hep şüpheli davranmışlardır onlar, en iyi zamanlarında dahi- vasıflarının kesinlikle olmadığı, dahası bundan sonra olabildikleri ölçüde, dirençlerini sürdürebildikleri ölçüde gericileşeceklerini düşünüyorum. Bunu da birazdan anlatmaya çalışacağım.

Eğer işin başlangıcına dönersek; hepimizin de bildiği gibi, Türkiye'nin 100 yıllık, 150 yıllık, bu akımlar arasında gelişen modernleşme üzerine kavgası; modernleşmenin nasıl bir şey olabileceği, hangi rotada yürüyeceği, nelere öncelik vererek modernleşme, modern bir Türkiye, modern bir toplum yaratılacağı üzerine yürütülen bu kavga sürerken, Türkiye, aynı zamanda giderek kapitalistleşti. Bir endüstriyel toplum olma yolunda hızlı ya da yavaş çok ciddi gelişmeler gösterdi. Toplum değişti. Toplumun genel sosyolojisine baktığımız vakit; kırlardaki nüfusun, tarımla geçinen nüfusun yüzde 80'leri, 90'ları bulduğu bir Türkiye'den, şimdi tarımdaki nüfusun yüzde

30'lara, 40'lara falan indiği, şehirlerdeki nüfusun çok çok arttığı; bir zamanlar, bizim gençliğimizde çokça söylendiği üzere, *"Toplu iğne bile üretemiyoruz."* denilen bir dönemden en büyük ihraç malı endüstriyel ürün olan bir ülke haline geldi. Büyük bir sosyoekonomik değişimin, gelişmenin yaşandığı bir Türkiye'de, haliyle, bu mücadele veren dediğimiz kesimler bu sürece uygun olarak değişti ve gelişti.

Şimdi, bu değişme ve gelişmenin her iki tarafta ne yönde olduğuna bir bakmak lazım.

Türkiye toplumunun modernleşme sürecinde, aşağı yukarı 1960'lara, 70'lere kadar asker-sivil bürokrasi kökenli akımın, İttihat Terakki'den Cumhuriyet Halk Partisine, bilmem neye uzatabileceğimiz, siyasi planda böyle izah edebileceğimiz akımın, aşağı yukarı 70'lerin ortalarına kadar, Türkiye'de modernleşmenin öznesi olduğu fikri, belirli itirazlar yöneltile dahi, genel kabul gören bir şeydi. Yani *"Türkiye'de kimler moderndir, modernleşmenin en sadık savunucuları, en kararlı savunucuları kimlerdir?"* denildiği vakit, Türkiye'de asker-sivil bürokrasi gösterilirdi, *"Onlar moderndirler; diğerlerinin modernlikleri belli bir ölçüye kadardır ya da şüphelidir ya da karşıdır"* falan filan denilebiliyordu.

Örnek vermek gerekirse, 1950'lerde Demokrat Partinin Cumhuriyet Halk Partisi ile giriştiği modernlik kavgasında; *"Sen mi daha modernsin, ben mi modernim? Sen mi daha çağdaşsın, ben mi? Sen mi Türkiye'yi çağdaş uygarlık seviyesine getireceksin, ben mi getireceğim?"* tartışmasında, kavgasında sanki Demokrat Parti daha savunmada gibidir. Cumhuriyet Halk Partisinininki daha tartışmasız bir şeydir ya da asker-sivil bürokrasinin. *"Onlar hakikaten modernliği tamamıyla benimsemişlerdir; Türkiye'nin olabildiği kadar Batı normlarında, çağdaş uygarlık yolunda bir toplum olabilmesi için daha kararlı ve daha özverilidirler. Buna mukabil, Demokrat Partinininki daha sallantıda bir şeydir, hatta şüphelidir"* falan diye düşünülebilirdi.

Fakat 1970'lerden itibaren bu asker-sivil bürokrasinin modernleşme konusundaki bu kendince tekeli veya tartışılmazlığı ciddi bir erozyona uğradı. Bu, kaçınılmazdı; çünkü 1970'lerden itibaren artık Türkiye'de, sayabildiğimiz bütün akımların *-ki, bunların bazıları ciddi ve dinamik bir gençlik kesimi tarafından da sahiplenilebiliyordu ve bu da onlara sayılarının ötesinde bir etkinlik veriyordu toplum-* aşağı yukarı bütün siyasal akımların bir modernleşme projesi vardı.

Örneğin, bugün AKP'nin kökeni olarak gördüğümüz Refah Partisi bilmem ne hareketinin ilk kurulduğu Milli Nizam Partisi, 1969'da ilk defa partileştiği vakit ağır sanayi hamlesinden bahsediyordu. Yani *"Türkiye, ağır sanayiye dayalı bir kalkınma hamlesi gerçekleştirmeli"* diyordu. Bu da bir modernleşme mitidir, modernleşmenin bir unsurudur. Ağır sanayileşmiş bir toplum. Modern toplum böyle mi olmalıdır; evet, böyle olmalıdır. Türkiye'nin en muhafazakar hareketi, Erbakan'ın önderliğindeki Milli Nizam Partisi, *"Onlar değil, asıl ben ağır sanayileşme hamlesi yapacağım"* diyordu ve bu partinin başındaki insanlar da mühendislik eğitiminden geçmiş insanlardı. Erbakan, Teknik Üniversiteli bir profesördü. 1960'ların başında, Pancar Motor falan gibi, teknoloji üretmeyi de önüne koyan bir fabrikanın hissedarları, hissedarlarının örgütleyicisi ve yöneticisiydi. Aynı zamanda bu kimliğiyle, burada gösterdiği, o taraftarlarının söylediği başarı nedeniyle de Sanayi Odaları Birliğinin Genel Sekreterliğine geldi ve oradan Adalet Partisine atlayıp, Adalet Partisinde bir iktidar mücadelesine, Demirel'in yerine aday olma mücadelesi verdi ve Demirel tarafından tasfiye edildi. Yani Adalet Partisinde milletvekili olmak, Adalet Partisinde politika yapma teşebbüsü bizzat o zaman Adalet Partisinin başındaki Demirel ve ekibi tarafından engellendi. Bunun üzerine, Erbakan, Konya'dan bağımsız adaylığını koydu ve iki milletvekiline yetecek kadar bir oyla seçildi ev ardından da Milli Nizam Partisi müstakil bir parti olarak kuruldu.

Onun öncesinde Türkiye'de dini hareket dediğimiz, İslami hareket dediğimiz akım, bu Adalet Partisi'nin, Serbest Fırka'nın, daha da geriye doğru götürürseniz Hürriyet ve İtilaf Partisinin, bütün bu akımların içerisinde bir yan unsur olarak, onların daha Batılaşmacı, daha Batıcı söylemlerinin şemsiyesi altında kendini var edebilen, fazla da iddialı olmayan, onlara büyük oy deposu hizmeti görse dahi, yönetimde çok fazla iddialı olmamakla, sadece o korumadan yararlanmak üzere duran bir hareketti. 1950'lerde de, 60'larda da seçimler olduğu vakit, Adalet Partisinin o zaman aldığı kır ve şehir oyunun çok önemli bir kısmı yine bu İslami oyların, tarikatlardan, cemaatlerden falan gelirdi. Ama bunların, bu partilerin yönetim kademelerindeki, hatta il-ilçe örgütleri düzeyindeki temsili son derece sınırlıydı ve bunlar da bunu sorun etmiyorlardı. Ama 60'lardan sonra bunlar palazlandılar ve artık iddialı şeyler istemeye başladılar. Yani, *"Biz de bu partilerin yönetiminde, gücümüz kadar değilse bile, en azından eskisinden biraz daha fazla temsil ve söz hakkı istiyoruz"* denildi ve

hatırlarsanız, o zamanın tarihine bakarsanız, 1969 yılında Adalet Partisi yine seçimlerden birinci parti olarak çıktıktan sonra, bu Milli Nizam Partisi, Erbakan hadisesine koşut olarak, aynı zamanda Adalet Partisi içinden de, bunlara daha yakın diyebileceğimiz, daha muhafazakar bir kanat ayrıldı, Demokrat Parti diye bir bölünme oldu orada ve 12 Mart muhtırasının öncesinde Adalet Partisi, Meclisteki çoğunluğunu kaybetmek üzereydi. Demirel'in ünlü, "*Bulun 226'yı*" lafı da tam o sırada söylenmişti. Yani 300'e yakın bir milletvekiliyle Meclise gelmiş olan parti, Demokrat Parti bölünmesinin ardından çoğunluğu kaybetme noktasına gelmişti.

Dolayısıyla da artık Türkiye'de bu muhafazakar + İslami kesimler, bugüne kadar ikincil rolde görüldükleri bu ana akım (Demokrat Parti, Adalet Partisi) çizgisi içinde rollerini biraz daha fazlaştırmak, daha etkin olabilmek için bir atağa başlamışlardı ve işte sonuçları da böyle oldu, 1970'li yıllardaki sonuçları böyle.

Bir önemli olaydan daha bahsedeyim.

Milli Nizam Partisinin o zaman yöneticilerinin aşağı yukarı büyük çoğunluğunun mühendis eğitimi olması... Şevket Kazan, hukukçudur; ama Recai Kutan, mühendistir; Kars Milletvekili Abdülkerim Doğru vardı, o mühendistir; Oğuzhan Asiltürk, mühendistir. Bunlar partinin en ileri gelen adamları, kadroları.

Bu ne demektir?

Bu insanlara da baktığımız vakit, 1940'larda bu insanların bağlı bulunduğu İslami çevreler, tarikatlar falan *-50'li yıllarda taşrada olanların çoğu da hatırlayacaklardır bu bahsettiğim olayı-* o muhafazakar camiaların birtakım parlak çocuklarını eskiden El Ehzer'e falan yollarlardı gizli yollarla. Adilcevaz'a giderlerdi, Adilcevaz'dan Suriye'ye geçirir, Suriye'den El Ehzer'e gidilir, oradan ulema olarak dönerlerdi Türkiye'ye. Fakat şimdi artık trafik tersine çevrildi; artık El Ehzer'e böyle adamları göndermiyorlar. Böyle adamlar Teknik Üniversiteye gönderiliyor. Erbakan falan bu şekilde gönderilmiş olan adamlardır. Bunlar, Teknik Üniversiteye gidiyor, modern okullarda, liselerde okuyorlar, bir yandan dini eğitimlerini alıyorlar; ama bunlar öncelikle iyi teknisyenler oluyorlar, iyi mühendisler oluyorlar falan. Süleyman Demirel de aynı kafiyledir, Turgut Özal da aynı kafiyledir, Korkut Özal da aynı kafiyledir. Bu kuşağa dikkat etmek lazım.

Demek ki 1940'larda, 50'lerde, İslami dünyanın içerisinde, ileride kendilerini yönetsinler diye, bu harekete yön versinler, bu hareke-

ti yönetsinler diye belirli bir kadronun seferber edildiğini ve bu kadronun teknik eğitimli olmasına, fenni eğitim, modern eğitim almasına da özellikle dikkat ettiklerini görüyoruz ve bu kadro da görevini yaptı. Milli Nizam Partisini, Refah Partisini, Saadet Partisini yapan kadrolar bunlardı. Bunlar, bu tepe kadronun altında da yine teknik ve modern eğitimden geçmiş belli bir dindar kuşak da hazırlıyordu aynı zamanda. Bu dediğim adamlardan ibaret değildi bu çevre.

Bu, uzunca bir süre, Türkiye’de bunlarla mücadele eden, bütün Cumhuriyet tarihi boyunca, “*İrtica en büyük tehlikedir, irtica şöyledir, böyledir, gericilik*” falan filan diyen kesimin ya gözden kaçırdığı, ya görmezden geldiği ya da gizlemeye çalıştığı bir gerçektir ya da anlamadığı bir gerçektir. Bunun anlaşılmasının sebepleri üzerine konuşulabilir; ama ben burada bir çeşit çaresizlik görüyorum. Onu not edeyim şimdi kafamda, sonra anlatırım.

Şunu anlatmaya çalışıyorum: Bütün bu, “*Bu adamlar irticacı, mürtecidirler, gericidirler; bunlara kalırsa halifelik getirecekler, padişahlık getirirler, şöyle olacak, böyle olacak*” falan filan dedikleri kesimlerin içerisinde, o yıllarda, 1920’li yıllardan 30’lu, 40’lu yıllara kadar gelişen akım Nurculuk akımıdır, Said Nursi’nin önderliğindeki Nurculuk akımıdır. Mesela, yaşı benimle beraber olanlar hatırlarlar, 1950’lerde, 60’larda falan biz bol bol, “*Nurcular yakalandı, bilmem ne oldu; Risaleyi Nur’lar toplandı*” falan gibi haberler duyar, okuduk. Bu Risaleyi Nur’u falan çoğu insan bilmezdi, “*Nedir bunlar?*” falan diye sorarlardı. İsmi tabii ki biraz dindarlığı çağrıştırıyor, ama oturup da, merak edip, o fazlasıyla ağır Osmanlıcasının dışında, adamın ne söylediğine baktığınız zaman; bu adam, bütün o İslami camiaya, “*Modernleşmek zorundasınız*” diyor, “*İlimle, fenle uğraşmadıktan sonra batacaksınız*” diyor. Söylediği bu.

İnsan düşünüyor; eğer Türkiye’de bu asker-sivil bürokrat zümre çekirdekli modernleşmeci akım, en azından 1930’lu yıllarda Serbest Fırka deneyiminde de gördüğü gibi, çok ciddi bir toplumsal dirençle karşılaşılıyor. Bu direnç de meşruiyetini dinden alıyor. Mene-men hadiseleri, Bursa olayları, bilmem ne, falan filan gibi. Bu direncin karşısında, İslami dünyaya hitap edebilen, ciddi şekilde nüfuz eden ve bunların elitlerini de önemli bir şekilde etkileyen bir akım da, “*Modernleşmek, bilimi öğrenmek, bilim yapmak falan zorundasınız*” diyor. “*Peki, bunu desteklemesi, en azından bununla bir temas araması gerekmez miydi?*” diye düşünüyor insan. Hayır, aksine, yasaklıyorsunuz ve bunun öyle bir imajını yapıyorsunuz ki, o zamanlar bakıl-

dığı vakit 1950'li yılların, 60'lı yılların edebiyatına, “*En gerici İslamcılar kimlerdir; Nurculardır*” diye bir imaj oluşuyor. Oysa değil. Açın, bakın Şerif Mardin'e falan, özel olarak yazdığından ettiğinden de bakın, Said Nursi araştırmalarına falan bakın; bunu söylüyor adam. Buna direnen akımlar var orada. Mesela, tuhaf bir şekilde, bunların Diyanet'e yerleştirdiklerini görüyoruz. Mesela, Süleymancılar falan böyleydiler.

Asker-sivil bürokrat zümrenin nasıl bir modernleşme ve iktidar stratejisi izlediğinin bir göstergesi olarak söylüyorum. Buradan küçük bir ipucu yakalıyoruz. Demek ki Türkiye'de asker-sivil bürokrat zümre, kendi konumunu, bu toplumun tepesindeki konumunu, meşruiyetini, “*Ben, bu toplumu modernleştireceğim*” söyleminden alıyor. Ama öbür taraftan da davranışlarına baktığımız vakit, bu modernleşmenin unsurlarını, kendisi dışındaki unsurlarını tanımak, onlarla hemhal olmak ve onlarla büyük bir cephe oluşturabilmek, onları da kendi etrafında seferber edebilmenin yerine; kendisine rakip olabileceğini düşündüğü, kendi söyleminin tutarlılığını bozduğu düşünceyle bu kesimleri kendisine düşman ediyor. Çünkü bunların görülmemesi, sözünün edilmemesi lazım. Demek ki burada asıl kaygı, modernleşmekten daha fazla, kendi konumlarını, bu toplumun tepesindeki konumlarını korumak. Bu eğilimin çok daha baskın olduğu sonucuna varabiliyoruz.

Nitekim demin söylediğim 1970'lere geldiğimiz vakit, artık asker-sivil bürokrat zümre çekirdek ya da açık konuşmak gerekirse, Orduya dayalı, bunun gücü ve konumuna sırtını dayamış olan akım artık modernleşmeci söylemi terk etti. Bunun bir nedenini söyledim; çünkü artık bütün akımlar, dini akım dahil, faşist akım dahil, o zaman güçlenen sosyalist akım dahil, bütün akımlar, başka bir modernleşme, belki de daha etkin ve daha tutarlı modernleşme önerileriyle ortaya çıkıyorlardı. Yani artık modernleşmecilik onların tekelinde falan değildi. Hatta özellikle sosyalist akımın şahsında, onlarınkinden çok daha tutarlı, çok daha geniş ve çok daha toplumun bünyesine yayılabilen bir modern söylem söz konusuydu. Sosyalizm aynı zamanda bu toplumun modernleşmesi olarak da okunabilen bir şeydir çünkü ve dikkat edin, aynı yıllarda, o zamana kadar asker-sivil bürokrat zümre çekirdekli modernleşmeci akımın partisi olmuş olan Cumhuriyet Halk Partisinde ciddi bir değişiklik oldu. İnönü, büyük bir sarsıntıyla Halk Partinin Başkanlığından istifa etmek zorunda kaldı ve Ecevit gibi, Cumhuriyet döneminin modernleşmeci politika-

larına, “*Bunlar üstyapı, gardırop*” bilmem ne lafları söyleyebilen; MSP’yle 1973’te koalisyon kurduğu vakit, onların dışlanmış olmasının, öyle bir Cumhuriyet politikasının tarihi yanılığının olduğunu söyleyen bir söylem, en azından bunların ciddi ciddi tartışıldığı bir parti haline geldi.

1980’lere doğru geldiğimizde de, artık, Ordunun, Türkiye’nin modernleşmesinden ciddi kaygı duyan, gerçekten modernleşmesinde kaygı duyan bir kurum olduğunu görüyoruz. Artık gericileşmişlerdir. 12 Mart muhtırası ve 12 Mart sonrası yaptıkları restorasyon, yeniden Türkiye toplumunu düzenleme faaliyetlerinin tümü ancak bir gerici mantığın yapabileceği bir şeydi, yaptılar da.

Ordu artık modernleşme iddiasını, kaybetmiş, kendi meşruiyetini modernleşmenin öncüsü olma iddiasından alan ama bunu gerçekleştiremeyen, hatta demokratlaşma, özgürlüklerin gelişmesi gibi şeylerden ciddi şekilde endişe duyan bir noktadadır. Bunlardan duyduğu endişeyi de, ülkenin bölüneceği, parçalanacağı, gibi korku yayan bir söylemle yaymaya çalışan ve bu sefer de bulunduğu konumu, 12 Eylülle pekiştirilmiş olan siyasal, sosyal imtiyazlı mevkilerini, daha da artırdıkları, “Ben, bu tehlikelere karşı bu toplumun koruyucusuyum” diyerek korumaya çalışan bir yapıya bürünmüştür. Zira toplumun kendisi bu tehlikeyi üretiyor.

1980 sonrası söyleme bakıp, “*Be tehlikeler neler?*” diye baktığınız vakit; azalmakla birlikte komünistler, sosyalistler tehlike. Toplumun yüzde 3’lük, 5’lik bir kesimi bunlar. Mürteciler diyorsun; o zaman toplumun yüzde 10-15’i, 20’si de bunlar ediyor. Kürtler diyorsun; o zaman PKK falan gibi hareketlere kayabilme ihtimali olan yüzde 10-15’lik bir kesim, bir de oradan böyle bir şey çıkabiliyor. Sonra, 12 Eylülde mesela bu milli birlik ve bütünlüğe daha da dahil edilmesi gereken Alevi kesimi, camiler yapıp, bilmem ne yapıp Sünileştirmeye kalkıyorsunuz. Onlar da belli bir oranda bir tehlike ve birlik bozucu bir etken olarak görülüyor. Onları da haydi yarı yarıya koyalım, yüzde 10 falan diyelim. Toplumun yarısı zaten tehlike üretiyor bu hesaba göre. Dolayısıyla, kuruluş amacı aslında bu toplumu dışarıdan gelecek tehlikelere karşı korumak olan bir kurum, bu sefer, “*Tehlikenin büyüğü bu toplumun içindedir*” deyip, iç tehlikeye karşı yönelen bir kuruluş haline geliyor ve burada artık her davranış, “*Acaba hangi bölücülüğe hizmet ediyor?*” diye bakılır hele geliyor. Doğrudan doğruya böyle bir amacı söyleyene de, “*Burada şöyle bir ihtimal var: Buradan bir bölücülük veya tehlike unsuru çıkabilir*”

diyorsun, bunu da yasaklıyorsun, bilmem ne yapıyorsun. Yani artık müthiş bir müteyakkızlık oluyor. İlerlemek, gelişmek, daha özgürleşmek falan gibi bir amacınız yok artık. Siz, bu şekilde toplumu gözetliyorsunuz, alarm halindedesiniz.

Bu şekilde gerilmiş, bu şekilde büzülmüş olan bir mantığın ilerleme, gelişme, daha umutlu bir şeyler verebilme potansiyeli zaten yoktur. Zaten artık buna da inanmıyordur. Çünkü her modernleşme akımı, birincisi; daha tutarlı, daha dinamik modernleşme projeleri ya da bunlara dayalı siyasi akımlar ortaya çıkarır. İkincisi, modernleşmenin gerektirdiği birtakım sosyopolitik ihtiyaçlar, değerler falan, bu insanların bu topluma empoze ettiği ideoloji tarafından da bayağı tehlike olarak görülebiliyor.

O zaman, 12 Eylülde çok ciddi bir restorasyona, dipten doruğa doğru bir restorasyona giriyor; Türkiye toplumunun bayağı böyle teyakkuz kurumlarıyla donatılması yoluna ve bütün bu teyakkuz kurumlarının başına da çok ciddi, hiçbir yerde görmediğiniz şekilde, ciddi bir askeri denetimin getirildiği bir yapı kuruyorsunuz.

27-28 yıl sonra bugün bu yapının bazı yerleri rötuşlandırılmasına rağmen, felsefenin kendisi, en azından bu yükselen milliyetçi söylemlerde de görüldüğü gibi, epey ciddi tehlikelerle dolu. Biz, Türkiye'ye umutlu bir toplum olarak bakamıyoruz. Türkiye'de şu anda bütün bu Orduya dayalı söylemin insanlara verdiği şey, "*Umutlanacağınız çok şey var*"dan ziyade, "*Korkacağınız çok şey var*"dır. Korku, tehlike, filanca, falanca; yani siz artık bir korku toplumasınız. Bu korku da bizzat yanı başınızda, apartmanın yan dairesinde oturanlar, şurada oturanlar, burada oturanlar, şu bölgede oturanlar falan halinde; yani içinizde bu tehlike.

Bu durumda birilerinin özgüvenle geleceğe yönelmesi, işlerini bu güvenle yapması artık mümkün değil. Bu da bir toplumun yaratıcı enerjisini çok ciddi bir şekilde törpüleyen bir şeydir. Asıl gericilik de budur.

Söylemek istediğim şey şu: 1970 ciddi bir eşiktir. 1970'lerde artık Türkiye'de o güne kadar kendi içinde belirli bir biçimde tutarlı bir modernleşme ideali de taşıyan bir asker-sivil bürokrat zümrenin varlığından söz edilemez. Ki o zamana kadar o asker-sivil bürokrat zümre hakkında böyle şeyler söylemiyorduk; zaten bunlar samimi olarak bir modernleşme, modernleştirme arzusu taşıyorlardı. Ama 1970'lerden itibaren artık bu modernleştirmenin kendilerince zararlı birtakım yan etkileri, başka bir açıdan baktığınızda da doğal sonuçla-

rı tezahür etmeye başlayınca, sanki oturup şapkalar önlere konuldu ve bir durum muhasebesi yapıldı gibi. Denildi ki, “*Bunun astarı yüzünden pahalı çıkıyor. Biz artık bu saatten sonra böyle modernleşme falan filan gibi bir şeyde değiliz. Çünkü bunların tehlikeli şeyler olduğunu düşünüyoruz. Bu, ister bir sol modernleşme akımından gelsin, ister artık muhafazakârlaşmış bir orta sınıf, AP’nin, Anavatan’ın falan filan temsil ettiği, belirli bir dinamik orta sınıfın hareketlendirdiği modernleşme cereyanı olsun, bunlarla getirilen şeyler bizim anlayışımıza göre, bu toplumu sonuçta bölünmeye, parçalanmaya, dağılmaya falan götürecektir. Bunların önlenmesi, sınırlanması, zapturapt altına alınması lazım. Önlenemiyorsa da zapturapt altına alınması lazım. Dolayısıyla, biz artık bu zapturapt göreviyle yükümlüüz. Amacımız budur, artık referans budur.*”

O zaman, bundan sonra gelen hangi siyasi hareket, hangi siyasi akım, hangi toplumsal istek olursa olsun, siz buna şöyle bakacaksınız: “*Bu, ne ölçüde bu toplumu dağıtır, ne ölçüde zararlı olur, ne ölçüde parçalar, ne ölçüde parçalama ihtimali üretebilir?*” artık sizin baktığınız şey bu. Tıpkı güvenliğe memur edilmiş bir adamın bakışı gibi. Böyle bir bakışa da bu toplumun ihtiyacı vardır; ama bir toplumun başat bakışı bu olamaz. Fabrikanız varsa bir güvenlik elemanı tutarsınız ya da bir güvenlik kadrosu tutarsınız; ama güvenlik elemanı, fabrikanın üretiminin nasıl olması gerektiğine karar vermemelidir, veremez. Saçma sapan bir şey olur bu.

Türkiye toplumunda da tabii ki, her toplum gibi, gelişmeler içerisinde birtakım sorunlar çıkacaktır, birtakım sıkıntılar olacaktır, tabii ki ciddi sorunları da olabilir; ama artık bu toplum, bu tür sorunları kendi asli yapacağı işe zarar vermeden halletmenin yollarını bulabilmelidir. Bu, problem yoktur anlamına asla gelmez. Her açıdan bakarsanız vardır. Benim tarifim başka olur, sizin tarifiniz başka olur, başkasına göre şöyle olur, böyle olur; ama vardır, olacak tabii. Ama burada uygulanacak olan zapturapt politikası da, güvenlik politikası da artık toplumun kendi iç dinamikleri tarafından kararlaştırılmalı, yönlendirilmeli, şekillendirilmelidir.

Ama Türkiye’de, 1970’lerin sonlarına doğru, artık herhangi bir modernleşme iddiası kalmayan; insanlara ileride ulaşabilecekleri belirli bir düzey umudu vermeyi falan artık bırakan, bunun taşıyıcısı olduğu iddiasını sürdüremeyen, söyleyemeyen kesimler için artık, bu modernleşme iddiasından ayrıldığı ölçüde yaptıkları şey, artık bu toplumun birtakım tehlikelerle yüklü olduğu düşüncesini, korkusunu

toplumun zihnine empoze etmektir. Bunu yapabilmek için de, bu kaygılarını dile getiren, bu kaygılarından hareketle yapılmış toplum analizlerine dayalı birtakım iç ve dış temel devlet politikaları saptadılar. Bu zaten Cumhuriyetin başından beri yapılan bir şeydi, ona da değineyim.

Türkiye Cumhuriyetinin başından beri üç tane temel politikası olmuştur. Bu, doğrudan doğruya asker-sivil bürokrat elitin kendi uhdesindedir. Üç tehlike sayılır: Birisi komünizm tehlikesidir; buna karşın devletin ve olabileceksen siyasi iktidarların uygulayabilecekleri politikaların esasları, genel çerçevesi, asker-sivil bürokrat zümre; yani kendine devlet diyen kesimin tekelindedir. Siyasal iktidarlar bunu değiştiremezler bu komünizme karşı ana politikadır. İki, irtica; şimdi ona *“laikliğin korunması”* diyoruz. Üçüncüsü, bölünme tehlikesidir, Kürt sorunudur. Bu üç sorunda, hangi çoğunlukla iktidar olursanız olun, burada uygulanan devlet politikasına uymak zorundasınız. Bu bir *“casus belli”* oyunu... Asker-sivil bürokrat zümrenin ya da *“devletin”* siyasal iktidara karşı savaş açması, onun meşruiyetini tanınamama sebebidir bunlar. Bu üç konuda ciddi değişiklikler yapmaya kalkarsanız karşınızda bu gücü bulursunuz.

İrtica tehlikesine kapı açmış olmak; yani dini harekete karşı, belirlenmiş olan politikanın dışına çıktığı için Demokrat Partiye karşı 27 Mayıs darbesi yapıldı. 1960’da Demokrat Partiye yöneltilen en büyük suçlama buydu 27 Mayısın gerekçesinde. 1970’te iki tehlike öne sürüldü; *“Bu Hükümet, süre giden davranışlarıyla Türkiye’yi bölünmenin ve çatışmanın eşiğine getirdi”* denildi. Burada söylenen, sağ ve sol arasındaki çatışmalardır. 1980’de ise sistemin tamamı suçlandı. Bakarsanız; 1960’ta bir siyasi iktidar suçlanır, bir parti suçlanır; 1970’te parti yönetimleri suçlanır, ama Parlamento falan suçlanmaz. Ama 1980 öncesinde verilen ilk muhtıradaki *“Parlamento ve Hükümet...”* diye başlar. *“Parlamento ve bütün siyasi partiler, süre giden tutum ve davranışlarıyla Türkiye Cumhuriyetinin varlığını, bilmem nesini çok ağır bir tehlike altına atmışlardır.”* 12 Eylül’ün 6 ay öncesinde verilen muhtıranın başlangıç cümlesi budur. Parlamento ve hükümet dediğiniz andan itibaren artık, *“Tümünüz suçlusunuz benim nazarımda”* demek anlamına gelir bu. Zaten ondan sonra, 12 Eylül’den sonra, şimdi, Cumhuriyet Halk Partisi’nin esaslarını savunmak için çırpındığı 1982 Anayasası bu mantıkla yapılmış bir anayasadır. Ben, konudan uzaklaşmadığımı düşünerek, bir noktayı daha anlatmaya çalışacağım. Çünkü dini hareketten de bahsedeceğimiz burada.

Çok özetle anlatılabilirse; 1970’ler aynı zamanda dünyada ve Türkiye’de İslami dediğimiz hareketlerde ciddi bir dönüm noktasıdır. Tabii, bizim bu Atatürkçü mü diyelim, ne diyelim ya da asker-sivil bürokrat zümre çekirdekli düşünüş tarzı mı diyelim, bunlar, mesela, İslami tehlikeden falan bahsederken aynı kaba koydukları iki tane ülke var, hatta belki üç tane sayabiliriz: Afganistan, İran ve Suudi Arabistan’ı bir kefeye koyarlar. Hâlbuki gidip gezenler, görenler de olmuştur, İran ile Suudi Arabistan birbirinden çok farklı toplumlar, farklı bir İslam anlayışları var. Tarihsel olarak da öyledir zaten. İslam anlayışları farklıdır. İkincisi, son derece önemli bir farklılık var: Suudi Arabistan toplumu, petrole dayalı bir toplum. Petrol üretiyor ve şimdiye kadar, zannediyorum, bu kadar petrolle var olan başka bir ülke yok ve dünyaya iyi bir petrol mühendisi bile çıkarttıklarını da sanmıyorum. Yok, öyle bir şey. İyi bir petrol bilimi ya da jeoloji laboratuarlarının da olduğundan emin değilim. Ama buna mukabil, Amerika’da 800 milyar dolarları var. Kızıldeniz etrafı, dünyanın en rüküş, en çok para harcanmış villalarıyla dolu. Hakikaten, Suudi Arabistan böyle bir ülke. Kral ve ailesi, oradaki Vahabi şeyhler bütün bir sisteme hakim; öbür taraftan dünyanın petrolü, dünyanın parası, onlar da bedavadan yaşıyorlar. Siz, Mekke’ye, Medine’ye, Taif’e, Riyad’a gittiğinizde bir tane tüten baca görmüyorsunuz. Dünyanın parası! Buna mukabil, mesela, Libya, oturup, çölde topraklar yapmaya çalışıyor, çölü şenlendirmeye çalışıyorlar falan. Saddam Hüseyin bir diktatördü falan; ama ülkesinde yollar yaptırıyordu; eğitime çok ciddi önem veriyorlardı, okullar açtılar, bir endüstri kurmaya çalıştılar falan.

İran’a gittiğiniz vakit, bir kere, ben gittim, gördüm; üniversitelere gidiyorsunuz, müthiş bir kız nüfusu. Mühendislikte, bilmem neyde, orada, burada ve bazılarında da bu kız nüfus yüzde 60 oranında falan. Sizinle takır takır konuşan kadınlar, kızlar. Yani hiç öyle çarşafın altında, suskun duran değil; gayet kendinden emin, gayet güvenli. Ha, tamam, örtünüyorlar. Gerçi bizim gördüğümüz zamanda, şöyle kendilerini biraz daha fiyakalı gösteren giyim tarzları falan vardı; ama onları bırakalım. *“Efendim, türban yasağını deliyorlar” falan deniliyor. Yok. Üniversitesine gidiyorsun; kız diyor ki, “Ben, türbansız girme yasağına karşı protestoya gittim.” Türbanlı bir kız. Biz de sorduk, “Niye gittin? Yani sen şimdi türban takmayacak mısın?” “Yok, ben takacağım; ama bu benim zoruma gidiyor. Bizim inancımıza göre, Caferi fıkıhına göre, insanlar iradeleriyle bunları*

kabul ederler. Bir insana zorla türban taktırılıyorsa olmaz. O zaman, bana da zorla taktırılıyor demektir. Ben bunu istemiyorum. Ben irademle bunu takmak istiyorum. Ben yine takacağım; ama bu şekilde olmasını istemiyorum. Bu, bizim anlayışımıza göre İslam'a aykırıdır. Zorla insanlara başörtüsü taktırılmaz” diyor. Sokakta, bilmem nerede, kahvehanelerde falan nargile içerken de görüyoruz kadınları.

Suudi Arabistan ile İran karşılaştırıldığı vakit, hakikaten büyük bir fark var aralarında. Ha, İslam mı, İslam. Hepsinin Ayettullahları var, onlara karşı olağanüstü saygılı adamlar falan. Ama bakıyorsunuz ki bunları Suudi Arabistan'da, benzeri yerlerde görüyoruz da; İran'daki yapı, Suudi Arabistan veya Emirliklerdeki gibi değil. Vahabiliğin, Sünni İslam'ın olduğu yerlerdeki gibi bir bağınazlığın içerisinde falan değiller. Bilmiyorduk, yanımızdaki insanlar gösterdiler; bütün felsefe ekolleri, Frankfurt Okulu, Hegel külliyatları falan kitapçılarda şakır şakır satılıyor, üniversitelerde kurslar açılıyor, bunlar okutuluyor. Adamla konuştuğunuz vakit, mesela, İranlı bir doçentle, bırakın onu bunu, mesela, Ayetullah dedikleri kişiler, buradakiler diyor ki, “*Kara sakallı, yobaz adam.*” Hayır, değil; iki dil bilen, gayet birikimli, entelektüel adamlar. İngilizce, Fransızca konuşuyorlar. Belli bir felsefi düzeyi olan insanlar, tartışmalarda söylediğimiz isimlerin hepsini biliyorlar; “*Ama böyle demişti*” falan filan diye sizinle konuşuyorlar. İran toplumu bambaşka bir şey. İslamcı mı; İslamcı. Muhafazakarlık var mı; var. Ama Suudi Arabistan ile aynı kefeye konulacak bir şey değil.

Şunu anlatmaya çalışıyorum: 1970'lerde, belki de ilk defa o yıllarda, belki 68'den, 60'lı yıllardan itibaren, Batı toplumu içinde ya da modernleşmiş toplumlar içinde çok ciddi bir özeleştirme dalgası çıktı. 68 Hareketi de çıktı. Sonra buna başka akımlar da eklenerek, Batı, hem kendisini, uygarlığının tamamını, hem sanayileşme dediğimiz şeyi, hem iktisadi gelişme, üretimi artırmak, sürekli bir üretim artış hedefi falan; bütün bunları doğru hedefler olup olmadığını, böylece bunları hedef olarak almış, tüketime yönlendirilmiş olan bir toplumun insanlığı nereye götürdüğünü, götürdüğü yerin eskisi gibi güvenli bir yer olup olmadığı konusunda ciddi şüpheleri olan bir tartışmanın içine girdi.

O güne kadar, “*Niçin biz de ileri olamadık, niçin biz de müthiş bir iktisadi dinamizm olmadı, niye biz böyle geri kaldık, bunların karşısında geriledik?*” diyen Doğu toplumları bu sorgulamayı yaparken, birinci planda da dini, yani İslamiyet'i suçlu buluyordu. O dön-

min İslami hareketleri büyük ölçüde bu suçlamanın karşısında ezik olarak savunmadaydılar. Açın bakın bütün bir 19. Yüzyıl sonrasına; sadece Türkiye’de değil, Arap ülkelerinden, İran’da, Endonezya’da, Malezya’da falan yapılan bütün bu tartışmalara bakın; oradaki İslami hareketler, “*Yahu, İslam bilime engel olmuyor, onu reddetmiyor, bilimi tabii istiyor; Hazreti Ali, ‘İlim Çin’de de olsa bulun getirin’ demiş*” falan filan diyerek kendilerini savunmaya çalışıyorlar. Bütün bunlarla, “*Biz suçlu değiliz. Tamam, bir ihmalmiz olabilir; ama aslında biz de...*” falan demeye çalışıyorlar.

İşe bizim Türkiye kısmından bakarsanız, Celalettin Afgani’lerden Said Nursi’lere, hatta belki bir ölçüde Mehmet Akif Ersoy’lara falan filan da yayabilirsiniz; bütün bu kanalda hep böyle, iktisadi gelişmeye, bilimin, tekniğin geliştirilmesine falan cevaz veren bir İslam yorumu geliştirmeye çalışırlar. Topluluklara, “*Yahu, İslamiyet’ten caymayın; İslam bunlara hayır demiyor. Bir zamanlar yanlış yorumcular, birtakım yobazlar böyle yaptı; ama aslında İslamiyet’in özü böyle değil*” falan demekle geçirdiler ömürlerini.

1970’lerde İran’daki hareketin ideologlarına baktığınızda, ilk defa, belki Batı’nın o modern toplumlarının, endüstriyel toplumlarının özeleştirisinden de alınan bir cesaretle, bu sefer, Batı toplumlarına, “*İslam’ın vaktiyle iktisadi gelişmeye, bilimlerin bu şekilde geliştirilmesine karşı tutuk durumu, belki de İslam’ın bir meziyetidir; yani o zamanlar İslam’ın eksikliği olarak görülen şey, belki de şimdi farkına varılan İslam’ın bir meziyetidir*” diyebilen bir mantığa geçtiler. Bu, işin birinci argümanıydı.

İkincisi, “*Bilim, teknik, onun sağladığı yararlar da tabii çok önemlidir; ama bunlar, bu ladini ideolojilerin, Batı’nın Aydınlanmacı felsefesinin, pozitivistiminin falan yönlendirmesi olduğu için bu kadar kötü sonuçlar veriyor. Batı da bundan başka pek bir ideoloji üretmedi. Oysa İslam, şurasıyla, burasıyla falan, bütün bu teknik gelişmelerin faydalı kısımlarını da alan ve onları yönlendiren, onlara bir ilahi amaç doğrultusunda insanlığın hizmetine sunabilecek bir mantığı verebildiği gibi, bir toplum düzeni de verebilir*” diyen yeni ve iddialı bir söyleme geçtiler. İran İslam Devrimiyle birlikte bu, “*Biz, dünyaya bir alternatif sunuyoruz*” edasıyla; “*Batı karşısında, Batılılaşma karşısında kendimizi koruyoruz*”dan ziyade, “*Ey Batı, bak, biz size bir de alternatif sunuyoruz*” diyebilen bir söyleme geçti. O zamanlar daha zayıf bir kanal olarak, mesela, Kaddafi de “*Yeşil Devrim*” diye bir kitap yazdı, bütün dünyaya dağıttı, başka dillere çevrildi.

Fakat bu dalga 1980'lerin sonlarında bir karşı dalgayla, yine oradan gelen, sonunda El Kaide'de billurlaşan bir karşı reaksiyon dalgasıyla bastırıldı.

İslamiyet'in bir alternatif olabileceği iddiası, hele hele modernleşmeye karşı bir alternatif üretebileceği iddiası, aslında 1990'ların ortalarında, bizzat kendi pratiği tarafından doğrulanmadı, güdük kaldı ve bundan cayıldı. Bundan sonra, bütün o İslami dünya içerisinde de bu tartışmaları yakından takip edenler bilebilirler, mesela, Türkiye'de, Ali Bulaç'ların falan, “*Siyasal İslam bitti*” gibi tezler söylemesine yol açabilen, daha mütevazı, İslam'ı bir çeşit kültür, hayat tarzı muhafazakarlığı düzeyine indirgeyen, bunun dışındaki alanları da, İslamiyet'le açıkça çelişen kısımlar olmamak kaydıyla, daha modern beklentilerle bir aparat yapmaya çalışan eğilimlerin yükseldiğini görüyoruz. Bu bir. Bu, bütün dünyada AKP türü partilerin, bugün Fas'taki seçimlerde de meydana gelen, Malezya'da da halen iktidarda olan, sonradan Endonezya'da falan da iktidara geçebilen bu tür bir ılımlı İslam partilerin güçlenmesini, öne çıkmasını getirdi. Ama dikkat edilmesi gereken şey şu: Bunlar için İslamiyet hâlâ mecburi bir referans oluyor; ama asli referans artık iktisadi gelişme, iktisadi dinamizm, rekabet edilebilirlik falan. Onun için de bunların çoğu yeni neoliberal ideolojilerle çok yakınlık kuruyorlar. Zamanında bunun analizleri yapıldı. Mesela, niye bu İslami hareketlerin Amerikan muhafazakarlığına daha yakın olup, Avrupa muhafazakarlığından niye daha uzak durduklarını falan çözümleyen ciddi bir literatür var Türkiye'de, bunlar oluşturuldu, analiz edildi.

Dolayısıyla, 1980'lerden, 90'lardan sonra artık El Kaide gibi, tamamen umutsuz kitlelerin öfkesine dayalı hareketler, İslam'ın içinde bir alt akım olarak çıkmakla birlikte, daha geniş kesimleri kavrayan, sebepleri bu söyleşinin dışında olan nedenlerle İslam'a yönelen, daha büyük bir kitlesel gücü temsil eden, artık gözlerini daha fazla iktisada ve iktisadi kaygılara dikmiş olan bir kesimi temsil eden “*ılımlı İslami*” hareketler öne çıkmaya başladı. Bunların artık İslam'ın o bilinen temalarını iktidara taşımak, oradan bu topluma yeniden enjekte etmek gibi iddiaları söylem düzeyinde olsa dahi, bunların asıl pratikleri, denildiği gibi, iktisadi bir güç ve dinamizm üzerine oturabilmektir ve artık bu kesimler bu talepleri ön planda olan insanlar olarak davranıyorlar.

Biz, 1990'lardan itibaren Türkiye'de de gözledik ki, artık türbanıyla, yaşam tarzıyla falan ciddi bir zengin kesim, bazı kesimlerin

ifadesiyle bir yeşil sermaye oluştu. Artık bunlar, kendilerine ait özel siteleri olan, Hammer arabalarda falan gezen, kadınları son derece şık, erkekleri de yine aynı şekilde, Armani giyinen, Gucci ayakkabılarla falan dolaşan böyle bir kesim. Bunlar artık tüketimin içindeler, statülerin içindeler. Ki, bunların iki-üç nesil öncesi Anadolu burjuvazisine dayanıyor.

Dolayısıyla, 1960'larda -70'lere kadar bile söyleyebiliriz- o demin söylediğim birkaç mühendis, yönetim kademelerinde veyahut da belli merkezlerin, büyük kentlerin falan yönetimlerinde modern eğitim almış adamların dışında, İslami hareketi sembolize edecek bir resmini çizersek, yine bir taşralı insanlar resmi çizerdik. Orada, bu resim içerisinde, kadınların başörtüleriyle bilmem neleriyle, sinmiş, erkeklerin arkasında yürüdükleri bir tablo çıkardı. Hakim İslamcı tipi, şalvarlı falan olan, bilmem ne yapan bir adamdı. Ama 1990'larda artık bu tabloyu çizdiğimizde, şık bir türbanı olan, okullarda okuyan kızlar, gayet şık, takım elbiseli falan, ellerinde bond çantalarıyla bilmem nerelerde iş imkanları kovalayan, bilmem ne yapan, ihracat şampiyonları çıkartan, sanayi kompleksleri kuran birilerini görüyoruz. Demin bir arkadaşım anlatıyordu; Kayseri'ye gittiğiniz vakit, Kayseri'nin 15 yıl öncesini hatırlayıp, sanayi sitesine baktığınız vakti, "Yahu, ne olmuş burası?" diyorsunuz. Aynı şey Kahramanmaraş'ta, aynı şey Denizli'de, aynı şey belki daha az parlak olarak Çorum'da yaşanıyor. Buralarda gelişen ve kendilerini artık üretimde, dağıtımda, ticarete, pazarlamada falan var eden bir sermaye kesimine dayalı bir İslami hareket var ya da en azından bu kesimin bir İslamcılığı var. Bu kesimin artık İslamcılık özellikleri, sermayedar, mülk sahibi özellikleri yanında gide gide silikleşmek zorunda, ikincilleşmek zorunda. Öyle de oluyor.

Dolayısıyla, bütün bunlardan dolayı, Türkiye'de otantik Türkiye burjuvazisinin -bu kelimeyi kısaca açıklayacağım birazdan- yüz yıllık iktidar mücadelesinin sonunda, bu otantikliğiyle, bu otantikliğinin bir parçası olarak, İslamcılığıyla, milliyetçiliğiyle, muhafazakarlığıyla falan, tüm bu özellikleriyle, belirli bir dönemde bunların bir kısmının kaybolması ya da azalması, ama esas olarak çekirdeği, omurgası, tıpkı bütün dünyanın burjuvaları gibi, iktisadi çıkara endeksli, kâra, rekabete endeksli, asıl kararlarını buradan veren, iktisattan veren bir kesim bugün Türkiye'de iktidardadır. Bu otantiklik, şu anda içinde geldiği toplumun muhafazakarlığını, milliyetçiliğini, dine yaklaşımını, dindarlığını falan da temsil edebildiği kadar ediyor.

Otantikliğı şu şekilde söylüyorum: Yine böyle kesitler olarak anlatacağım. 1950'lerin Demokrat Partisine bakarsanız, demin de söylediğim gibi, tabanda oy gücü olarak, oy deposu olarak, çok ciddi bir İslami duyarlılıkları olan bir kesim vardır. Ama bunlar siyaseten çok fazla aktif ve ön planda değildirler. Demokrat Parti şemsiyesinden yararlanırlar, siliktirler ve partide çok etkili yerlere gelmezler. Ama partinin büyük tarikat şeyhleri, Kamil Efendi filan; gece yaraları Menderes gider, önünde diz çöker, bilmem ne yapar falan, bunlar olur. Ama bunlar böyle geriden konuşulan şeyler; “*Başbakan gelmiş, Zahit Efendi'nin elini öpmüş, duasını almış*” falan filan, bunlar söylenilir ve bu adamlara da yeterli gelir bu ya da bilmem nereden bir gizli ulak gelir, Celal Bayar'ın ona bilmem nesini verir falan, bunlar böyle cemaatler içerisinde yayılır giderdi. Bunlarla yetinirlerdi ve partinin yukarı kadrosu, Celal Bayar başta olmak üzere, eski Cumhuriyet Halk Partisi kadrolarıdır, devletten gelme kadrolardır, İttihat Terakki'den gelme kadrolardır. Fuat Köprülü, Cumhuriyet Halk Partisinin çok önemli adamlarındandır. Refik Koraltan yine böyle bir milletvekili; güneyi tutan, Mersin, Adana'yı tutan, müfettişlik yapan bir adamdır, eski validir, bilmem nedir falan. Yukarı kademenin hep böyle devletten gelme bir geçmişi vardır. Ama altta, tıpkı Serbest Fırka oluyunda olduğu gibi bir durum vardır; üst taraf bir Cumhuriyetçi, asker bürokrat elit, alt tarafta da bunların şemsiyesi altında olanlar, böyle bir hareket vardır. Bunların içerisinde burjuva unsurları falan, zaten o günün Türkiye koşulları içerisinde cılızdır, fazla iddialı değildirler. Bu konuda en iddialı şehir İzmir'dir. Bütün Cumhuriyet tarihi boyunca da, bu Demokrat Parti ve benzeri hareketlerinde asker-sivil bürokrasiye karşı mücadeleye kalkışan hareketler ilk defa İzmir'den güçlendiler. Serbest Fırka, 1930'da kurulduğunda, Fethi Okyar geldiğinde, Kordon'da 100 bin kişi toplandı, çocuklarını kurban etmeye kalktılar. Bir tanesinde Fethi Okyar aldı çocuğu ellerinden. “*Kurtar bizi*” denildi. Yıl 1930'du, 1922'de Mustafa Kemal, kurtarıcı olarak bu şehre girmişti. 8 yıl sonra bu şehirde, bütün civar kasabalarından gelen insanlar burada, İzmir'de, 100 bin kişilik bir toplulukla o müthiş Serbest Fırka mitingini yaptılar.

Ha, iş oradan oraya niye geldi, o da ayrı bir tarihtir. Ama 1946'da Demokrat Parti kurulduğunda yine İzmir merkezdi. Bakın istatistiklere, Ege Bölgesi, Demokrat Partiye verir. İki, yine baktığınız vakit, blok oylar bakımından değerlendirdiğinizde, güneyin aşiret ağaları, dini aşiret ağaları, askeri aşiret ağaları da blok halinde bunla-

ra oy verirler. Kürt toplumunda aşiretleri böyle ikiye ayırabilirsiniz. Dini kökenli aşiretler vardır, Barzanlar falan onlardandır veya Adilcevaz civarı, Bitlis civarı, Geylani'ler falan onlardandır; bunlar aşiret ağalarıdır, ama dini kökenlidirler. Bir de askeri aşiretler vardır. Askeri aşiretlerin tümü de, açın Adalet Partisi, Milli Selamet Partisi, Milli Nizam Partisinin arşivlerini falan, istatistikleri, bunların blok oy aldıkları yerler hep buralardır; Bitlis, Van, Tatvan falan taraflarındaki bütün aşiretler de blok halinde Demokrat Partiye oy verirler.

1950'lerde manzara buydu. Yani ön taraftaki, yani partinin dizginlerini elinde tutan kadro, yine söylenen o asker-sivil bürokrat zümreye yakın ilişkidedir; diğerleri bunların altında yuvalanmaya başlıyorlar. 1960'lara baktığımız vakit, ilk defa, partinin yüksek karar organına partinin alt kademelerinden gelen, okumuş, daha orta sınıf, yani Türk otantik orta sınıfının temsilcileri, Demirel ve ekibi geçti. 1980'de Turgut Özal'la birlikte ilk defa böyle İslami tınılı falan kadroların ön plana geçtiği bir Anavatan Partisi olayını görüyoruz. Ama buna rağmen, Özal dahi, bu devletli kesimle ilişkiyi tutabilecek insanları yanlarına almıştır. Bugün AKP'de yer alan bu Vecdi Gönül'ler falan da yine Özal'ın kadrosu içindeydi. Yine o tarafta, "*Dört eğilimi birleştirdik*" gibi ihtiyat tedbirleriyle teşekkül eden ANAP'la 7-8 yıl yaşadık. Ama bunların her birisi bir merkez sağ modeli olarak geldiler.

1990'da bu şekilde teşekkül eden merkez sağ parçalandı. Yani İslami kesimlerin ikincil planda olduğu, Türkiye'nin taşra burjuvazisinin ikincil planda olabildiği orta sağ parti modelleri 1990'larda işlememeye, parçalanmaya, bölünmeye başladılar ve süratle de etkisizleşmeye başladılar. İlk atak Refah Partisinin 1996 seçimlerinde birinci parti olarak çıkmasıyla oldu. Refah Partisi yüzde 22 oy aldı. Sonra bildiğimiz olaylar, 28 Şubat falan oldu.

AKP, 2002 seçimlerinin arifesinde, yaklaşık 1,5 yıl önce, Refah Partisi içindeki iç mücadelede bir bölünme sonucu ortaya çıktı. O bölünmenin olduğu kongreye bakılırsa, aşağı yukarı yarı yarıyaydı güçleri. O zaman, son seçimde Refah Partisi yüzde 16 oy almıştı. Haydi, bunu yarı yarıya taksim edelim; yüzde 8'lik bir oyla başladı bunlar. Kabaca öyle diyebiliriz. 1,5 yıl sonra AKP yüzde 34 oy aldı. Bu, şu anlama gelir: Demek ki artık Türkiye'deki taşra burjuvazisi dediğimiz kesimler artık iddialı bir halde ve artık büyük bürokrasiden falan tamponlara ihtiyaç duymadan, doğrudan kendisi olarak iktidar iddiasıyla ortaya çıktı ve kendilerinin bile şaşıracağı, başlangıçta

emarelerini bile görmediğimiz bir şekilde birdenbire AKP etrafında bir bloklaşma oldu. AKP, kurulduktan 1,5 yıl sonra tek başına iktidar oldu. Türkiye’de tarihinde de böyle bir şey yok, dünya tarihinde de böyle bir şey yok. Böylesi bir sonucun çıkacağına izleri bile yoktu. Hatırlıyorum, haziran ayında falan bir yerlere gittiğimizde, adamların konuşmalarına falan baktığımızda, “*Yahu, bunlara ne oluyor?*” falan diye fark edip, mesela, Birikim dergisinin haziran sayısında, “*Yahu, bir dakika; AKP diye bir şey oluyor galiba*” falan dedik ve kasımda seçim oldu, ardından yüzde 34’le pat diye iktidara geliverdiler. Sessiz bir şekilde geldiler, başta anlattığım süreçle böyle bir şey oldu.

Şimdi son kısma geliyorum. Şunu anlatmaya çalışacağım: Şu anda her ne kadar, bir mücadeleden, bir iktidar mücadelesinden falan bahsetmişsem de... Birisi asker-sivil bürokrat zümre kesimi, Cumhuriyet Halk Partisi de bunun siyasi planda temsilciliğini yapıyor; bir de AKP merkezli, Türkiye otantik burjuvazisinin yürüttüğü bir iktidar mücadelesinden söz ettim. Bu mücadele, birisinin ötekini imha mücadelesi değil. Bir taraf, asker-sivil bürokrasi biliyor ki, bunlar Türkiye toplumu. Yani neyi imha ediyorsun?! Yöneticilerini götürürsün, bilmem ne yapabilirsin; ama öyle yöneticilerini ortadan kaldırarak ya da yöneticilerini imha ederek bu akımı durdurman mümkün değil. Bunun için, bunların mücadele gücünü geriletmek için tarihte üç kez darbe yapmışsın, kaç kere muhtıra vermişsin, kadrolarını yasaklamışsın, asmışsın falan; ama sonuçta, budanmış ağaç gibi yeniden çıkıyorlar işte. AKP’nin eriştiği oy oranına ve öncüllerinin darbe sonralarında elde ettikleri oy oranlarına bakıyorsunuz; Menderes’lerin falan idam edildiği darbe sonrasında yapılan seçimde Adalet Partisi büyük bir farkla birinci parti olarak çıktı. Halbuki 1957 seçiminde Demokrat Parti kıl payı kazandı. Halk Partisiyle oy oranları 44’e 42 falandı. Halk Partisi, 57 seçimlerinde yüzde 42 oy almıştı, Demokrat Parti zannediyorum yüzde 44; yani aralarındaki oy farkı bu kadar azdı. Oysa 1962’de, hemen darbeden sonra, Demokrat Parti bu kadar suçlana suçlana ve adamlar asıldıktan sonra sen tutup seçip yapıyorsun; o zaman Demokrat Partinin mirasını paylaşan iki parti olarak seçime giriyor adamlar ve bu iki partinin aldığı toplam oy oranı yüzde 55 çıktı. Yani darbe, Halk Partiyeye oy vermiş insanların belirli bir kesimini bu adamların yanında yer aldı ve bunlar toplam yüzde 55 oy aldılar. 1965 seçimlerinde AP tek başına yüzde 56 gibi bir oy alarak Türkiye tarihinde rekor kırdı. 1980’den sonra sen böyle her türlü baskıyı uygula, çıkardığın Anayasaya da, milleti korkutarak, yüzde 92 oy da

aldırdın, parti kurdun, bilmem ne yaptın, onu ettin, bunu ettin; ama Anavatan Partisi aldı yüzde 46 oy, senin partin ise ancak üçüncü çıktı. Yani durum bu.

Şimdilerde de böyle. Yani sen, 28 Şubatı yapıyorsun, yüzde 22 oy almış bir partiye karşı yapıyorsun bunu ve bu parti tökezleniyordu, içinde karışıklık vardı, bilmem ne vardı, o vardı, bu vardı; 28 Şubat müdahalesini yapıyorsun ve adamlar yüzde 34 oyla seçimden daha da güçlenerek çıkıyorlar. Yani 28 Şubat müdahalesini yapmamış olsalardı bir sonraki seçimlerde, eminim ki, yine merkez sağda başka bir oluşum olabilirdi, yine bir muhafazakar bir oluşum olabilirdi falan; ama bu şekilde olmayabilirdi. Erdoğan'ların, Gül'lerin önünü açanlar askerlerdir aslında. Bu sonucu kendileri hazırladı.

Aralarında bir mücadele olmasına rağmen, dediğim gibi, bunlar birbirlerini imha edecek falan değiller. Bunların muhafazakar ve belli bir ölçüde demokrat olduklarını söyledim. Onlar da bir uzlaşma arıyorlar, bir konsensüs arıyorlar. Buna hem mecbur oldukları için bunu arıyorlar, hem de ideolojileri bunu gerektiriyor. Merkez sağda olmak, merkezde olmak, muhafazakar olmak, ordu denilen kurumla takışmamayı gerektirir. Bir uzlaşma arıyorlar. Onun için şimdi istiskal ediliyor Cumhurbaşkanı, resmen istiskal ediliyor; fakat tahammül ediliyor. Daha birçok şeye sabır gösterecekler. Buna dayanacak güçleri var. Sabırları geniştir; kalkıp da, *“Ulan, sen ne biçim orgeneralisin; sırtını dönerek yanımdan gidiyorsun!”* demezler. Bunları yapmayacaklar.

Bir küçük notla bitireyim. Eninde sonunda, öyle ya da böyle, bunlar askerleri gerilettiler, yendiler. Askerler bu arada şövalyelik yapacaklar, onu edecekler, bunu edecekler; ama bunların hepsi bir şekilde kalacaktır. Tarihin ve sosyolojinin eğer bir hükmü varsa, askerler, asker-sivil bürokrat zümre bu mücadeleyi kaybetti ve artık bu mücadeleyi kendileri adına yürütüyorlar. Türkiye toplumunda, AKP'nin muhafazakar demokratlığına, bunun getirebileceği sonuçlara karşı, bunların neoliberalizmine karşı mücadeleyi artık, bu mantığı bilerek, çok daha başkaları yürütecektir. Bu adamlar artık kalabalık etmesinler; çünkü kendi dertlerindeler, kendi konumlarını ve imtiyazlarını korumak için yapıyorlar, bir sürü şeyi kullanıyorlar. Şimdi mücadele belki sıfırdan başlayacak; ama artık hakiki kendi sosyal, iktisadi, politik mevzisine oturacak, buradan yapılacaktır. Bu da, bu neoliberal çizgiye karşı bir sol muhalefettir. Artık asker gölgesinin, asker dar görüşlülüğünün yansımadığı bir şey olacaktır bu, olmak zorundadır.

Askerler, dediğim gibi, şu anda dünyanın herhangi bir ülkesindeki orduda olmayan imtiyazlara sahiptir. Sadece siyasete müdahalelerinden söz etmiyorum; sosyal ve ekonomik imtiyazlarından söz ediyorum. Bunun altını çiziyorum. OYAK diye bir kurum dünyada yoktur. Harp endüstrisi elinizde olacak, bu kadar para, bu kadar gelir bilmem ne, şunlar, bunlar falan, bu kadar imtiyaz... Kıyaslasınlar, bıraksınlar bunu orduya hakaret, bilmem ne maddesine sokmayı falan, açsınlar; bakalım diğer orduların durumuna biz neredeyiz; görelim. Neyi savunduklarını bilelim. Türkiye’yi korkutup, bilmem ne yapıp da, onun arkasında aslında bu çıkarların korunması gerçeğini gizlemeye, bu yalana artık son verilsin. Bu, kabul edilecek şey değil.

Uzlaşma olacaktır, olmak zorundadır, bunun peşindeler zaten, bunu yapacaklar.

Dediğim gibi, şimdi birileri böyle, “*General, şeref kıtasından ayrıldı, dönüp gitti, bilmem ne yaptı. Bak, gördün mü, ne ettik. Bak, adam, karısını getiremedi; biz adamı böyle ederiz işte. Biz dans ediyoruz, o da böyle bakıyor bize, bu da ona bir şamar olsun*” falan deyip, yazıp kendilerini avutmaya çalışıyorlar, böyle birtakım jestler falan yapıyorlar. Ama bunlar tahammül ederler bu tür şeylere. Biraz süremi aştım; ama küçük bir notla bitireyim.

Racine’in bir kitabı vardır, tam da Fransa’da aristokrasi ile burjuvazisin artık kapışmaya başladığı tarihlerde yazılmış olan bir komedidir. Burada gayet şuh bir kadın vardır, bu kadının da iki tane talibi vardır. Birisi şövalyedir, aristokrattır, birisi de bir burjuvadır, tüccardır. Bunlar kendi usulleriyle rekabet ederler; biri kılıcını çeker, düelloya davet eder diğerini, “*Bak, ben ne biçim adamım*” falan diye kadının gönlünü çelmeye çalışır. Burjuva da kadına kıymetli kumaşlar, bilmem neler, yüzükler falan getirir. Bir süre sonra, kadın, tam da karar vermemekle birlikte bu burjuvaya doğru gönlü kayar. Şövalye de artık vaziyeti anlamaya başlar; o altın, bu gümüş falan derken, işler kötüye gidiyor. “*En iyisi, ben bunu düelloya davet edeyim*” der. Bir gün denk getiriyor, kadının da olduğu bir yerde, adama eldivenle şak şak iki tane tokat patlatıyor. Burjuva şaşırıyor, “*Ne oldu?*” diyor; “*Seni düelloya davet ediyorum. Sen şerefli bir adamsan bu düelloyu kabul et; şerefine sürdüğüm lekeyi ancak kan temizler*” diyor. Adam, “*Vallahi, ben, kılıç kullanmasını bilmem*” diyor. “*Ne diyorsun yahu; o kadar hakaret ettim sana, şerefini hiç düşünmüyor musun?*”. “Benim şerefim burada” diyor adam, cebini gösteriyor. “*O bahsettiğin senin şeref*” diyor. Hiç oralı olmuyor. Aristokrat gidiyor, kadına tırat

atıyor, “Gördüğün gibi, bu adam ne kadar şerefsiz, senin haysiyetini de korumuyor” falan diyor. Kadın, “Öyle; ama onun şerefi de epey ciddi bir şeref” diyor.

Bunların şerefleri de ciddi bir şeref (!) Yani sonuçta kılıcı eğdirecekler. Bu böyledir. Tarih de böyle geliyor.

Benim söyleyebileceklerim şimdilik bu kadar.

KATILIMCI SORULARI

Soru: Güzel sunumunuz için teşekkür ederim. Ben, çok kısa bir şekilde, yaptığınız sunumdan anladığımı özetlemeye çalışacağım.

İslami hareketin gelişimi sürecini Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan 2000'lere, bugünlere kadar getirdiniz. Bu sürece baktığımızda şunu görüyoruz: “Türkiye Cumhuriyetinin üç korkusu var” dediniz, “Bunlardan biri İslami harekettir” dediniz ve İslami hareketin geldiği bu noktayı, aslında bir yerde burjuvazinin de gelişmesi, kapitalizmin gelişmesinin bir sonucu olduğunu belirttiniz ve günümüzde küreselleşmenin getirdiği süreçle örtüştürdünüz bunu. Bu noktadan baktığımızda, anladığım kadarıyla, aslında Türkiye Cumhuriyetinin getirdiği belli bir modernleşmenin ürünüdür şu anki İslami hareket. Bu noktada aslında Cumhuriyetin getirdiği birtakım kazanımların sonucunda, birtakım değerlerin sonucunda İslami hareket buraya gelmiştir; aslında Cumhuriyet ideolojisi kendi içinde bir paradoksu yaşamıştır. Çünkü hem bunların güçlenmesini istememiştir, hem de modernleşme bunu dayatmıştır. Günümüze kadar gelen süreç bu.

Diğer toplumlara, İran'a, Suudi Arabistan'a, diğer İslam ülkelerine çok benzemeyen bir altyapımız var, bir tarihsel sürecimiz var. Geline bu süreci neye bağlıyorsunuz? Yani şu an birçok İslam ülkesinde olmayan bir süreç yaşanıyor Türkiye'de. Cumhuriyetin getirdiği kendi içinde çelişkiler var. Bunu neye bağlıyorsunuz; yani bu süreci normal mi buluyorsunuz? Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda burjuvazi çok cılızdı, aşama aşamadır zaten gelişim süreçleri. Sizce bu doğal bir seyir miydi? Bunu biraz açabilirseniz çok sevineceğim.

Ömer Laçiner: Bir yanıla doğal; çok genel çizgilerle bakarsanız, doğal. Ama daha mikro düzeylerde baktığımız vakit, o kadar da doğal olmamış bu iş. Çünkü demin de söylediğim gibi, Cumhuriyetin başlangıcında -tabii, oralara girmedik- Cumhuriyet Halk Partisi ile Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası arasında ciddi bir çatışma var.

Bilindiği üzere, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası da Kurtuluş Savaşının kahramanlarının yönettiği bir parti; Ali Fuat Cebesoy, Kazım Karabekir, Rauf Orbay falan. Atatürk'ten ve İnönü'den sonra sayacağınız insanlar bunlar. Yani birinci sınıf kadroya baktığınız vakit bunları görürsünüz. Bunların bir kısmı Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasında. Bunların daha önceki siyasi hayatları da, Kurtuluş Savaşı sırasında gösterdikleri performansları da, bu adamların modernleşmeye, Batılılaşmaya en az Mustafa Kemal ve arkadaşları kadar inandıklarını gösterir. Bu kesin. Peki, sorun ne?

Sorun cumhuriyetle ilgili değil. Çünkü Türkiye'de, başka ülkelerde olduğu gibi, padişahı geri getirmek isteyen kimse yoktu. Padişahı hakikaten herkes bırakmıştı, kimse padişahçı değildi, herkes cumhuriyet istiyordu. Eğer cumhuriyet kelimesinin siyasi anlamına bakarsanız, Kazım Karabekir'lerin, Rauf Orbay'ların falan cumhuriyet istemediğini kimse söyleyemez. Bir tek sorun hilafette oldu. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, hilafetin kaldırılmasına karşı çıktı. Mustafa Kemal'le falan yapılmış böyle tartışmalar var ya da en azından onun etrafındaki belli bir kesimle yapılan tartışmalar var. Sebebi şu: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası diyor ki, *“Siz, İttihat Terakki'nin son dönemlerinde, Ziya Gökalp'lerin falan hakim kaldığı bir mantıkla, bu yeni devleti Türk kökenli bir devlet yapmaya çalışıyorsunuz, Türklük üzerine kurulu bir devlet yapmaya çalışıyorsunuz. Bunu yaptığınız takdirde, burada Türk olmayan -çünkü Osmanlı'nın son döneminde insanlar Türk, Kürt, Abaza, Çerkez, herkes belli bir arayışa girmiş ve aynı topraklarda bir arada bir şeyler yapmaya çalışıyorlar- ciddi bir nüfus var, bu insanları bu ulusun üyesi yapamazsınız. İslamiyet, bu toplumun bağlayıcı unsuru. Kürtleri, Çerkezleri, Kafkasya'dan gelen insanları, Balkanlar'dan gelen insanları, dilleri farklı olan, âdetleri, gelenekleri, görenekleri olan insanları burada birleştirebilecek tek şey İslam'dır. Onun için, hilafeti muhafaza edin.”* Dindarlıkla falan alakası yok bunun, siyasi bir mesele bu. *“Halifenin zaten yetkilerini kısıtlamışsın, sembolik bir makam olmuş. Ayrıca dünya değişir, yeni şeyler olur; mesela, Musul'u kaybettik biz. -ki o zaman Musul'un değeri, Kerkük'ün değeri de bilinmiyor değil- buralarda yeniden bir siyasi iddiada bulunabilmemiz için, gelecek için de hilafet şart. Yoksa bu unsurları bir arada tutamayız. Siz kalkıp, yarın, Türklük falan diye böylesi bir milliyetçilik üzerinden gideceksiniz, bunu yaptığınızda reaksiyonlar doğacak, kimden de ne reaksiyon geleceği bilinemez, bu ciddi bir parçalanmaya neden olur.”*

Dikkat edin, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kapatılmasına giden hadiseler Şeyh Sait isyanıyla başladı. Şeyh Sait isyanından önce Fethi Okyar Başbakanıdır. İsmet İnönü, Başbakan bile değildir, Dışişleri Bakanındır, Lozan'dan gelmiştir falan. Pek bilinmez; ama asıl olarak Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Kürt politikasının temeli olan şey İsmet Paşa'nın 1922-23 yıllarında Doğu'ya yaptığı büyük bir gezi sonucunda yazdığı raporla belirlenmiştir. Ben bu raporu okudum ve son derece milliyetçi bir rapor olduğunu da biliyorum. Bu pek bilinmez. Burada, gayet ciddi bir şekilde *-detaylarına girmemek kaydıyla söylüyorum-* mesela, Şeyh Sait isyanı 2 ay evvelden bilinen bir şey. Bu isyan biraz istenildi. Bunun sonucunda da hem Şeyh Sait isyanının bastırılması, dolayısıyla Kürtlerin baskı altına alınmasını gördük, arkasından da bir suikast teşebbüsü yüzünden bütün Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının önder kadrosu mahkum edildi, idam edildi. Yani Maliye Bakanı Cavit Bey falan gibi, bu işle hiçbir alakası olmadığı açıkça meydanda olan adamlar bile idam edildi. Bir kadro temizliği yapıldı. Birinci olay bu. İki, bütün bu devrimler dediğimiz şeyler de bunun arkasından getirilen şeyler.

Bunları bir araya getirdiğiniz vakit, belirli bir politikayı dönülmez bir şekilde uyguluyorsunuz. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının önderleri mahkum edildi. Şeyh Sait isyanıyla hiçbir alakalarının olmadığı bilindiği halde siyasi yasaklı yapıldı. Kazım Karabekir ancak ta 1940'larda affedildi ve Meclis Başkanı yapıldı. İnönü, ancak o zaman o şekilde bunların gönüllerini aldı. Çünkü İnönü, en azından bu süreçleri yaşayıp anladı ki, durmadan ciddi bir dirençle karşılaşılıyor ve bu, uzun vadede son derece tehlikelidir. Bunu anladığı için böyle bir şey yaptı.

Diyeceğim şu: Bütün bunları yaptığınız vakit, ister istemez, doğal akışı bozuyorsunuz, doğal akışa birtakım reaksiyonlar çıkıyor. Türkiye'de, mesela, İslamcı reaksiyon, temelini demeyelim; ama en azından şiddet dozunu ve rövanşist karakterinin önemli bir kısmını bu politikalara borçlu, oralardan besleniyor.

Eğer bu doğal seyrinde olsaydı ne olurdu?

Tamam, Türkiye, iktisadi mahvolmuş bir ülkeydi. Savaştan çıkmıştı, kaç sene sürmüş savaşlardan geliyorsunuz, istila görmüşsünüz, bütün bunların getirdiği bir yıkım var ve çok daha önemlisi, bu memlekette insani sermayenin, endüstriye çok gerekli olan insani sermayenin önemli bir kısmı azınlıklardaydı; bunları ya tehcir ettiniz, çoğu öldü gitti yahut da mübadeleyle başka taraflara gönderdiniz. Be-

reket, bu mübadeleyle Balkanlar'dan gelen nüfus da belirli bir yetkinlik seviyesindeydi, iyi tarım yapmasını bilirlerdi, iyi ticaret yapmasını bilirlerdi, okumu-yazmış bir kesimdi; yani Balkanlar'ın elitiydiler bunlar. Onun için, mesela, Ege falan bu sarsıntıdan daha kolay kurtuldu; çünkü birçok insan buraya yerleştirildi. Ama İç Anadolu mahvoldu, Doğu Anadolu mahvoldu. Çünkü zanaatkarlar gittiler, öldürülen adamlar onlardı, tehcir edilen adamlar onlardı; en iyi tarımı onlar yaparlardı, en zanaatkar adamlar onlardı. Bu, Cumhuriyet döneminde bizim endüstriyel hamlemizin de geri kalmasının çok önemli bir nedenidir. İnsan sermayeniz gitmiş. Ayrıca, var olan Müslüman nüfusun gençlerinin yetenekli olanları, eğitilmiş olanları Birinci Dünya Savaşında kırılmış gitmiş, arkadan başka bir savaş gelmiş, orada da kırılmışlar, yerlerine yenileri gelememiş.

Düşünebiliyor musunuz, böyle bir yerdesiniz ve toplumun adeta kanını kaybettiği bir andasınız. Bu, hem Cumhuriyetin bazı şeyleri yapmasının gerekçesi oldu, hem de Cumhuriyete karşı gösterilen direncin de bu kadar zayıf olmasını getirdi. Yoksa 1930'larda gösterilen direnç çok daha ileri noktalara gelebilirdi. Arkadan da İkinci Dünya Savaşı falan geldiği için, tepki ancak 1940'larda çıktı. Aslında 1946'da da seçimleri kaybetti Cumhuriyet Halk Partisi. Siz bakmayın resmi sonuçlara.

Diyeceğim şu: Doğal seyir böyle olunca, mesela, İslami hareketin Türkiye'de bu kadar fazla güçlenmesinin de kökenini orada buluyorum. Çünkü eğer siz var olan iktidara karşı, her yerde çıkabilecek olan uygulamalara karşı şu veya bu şekilde muhalefet edebilmenin başka kanallarını da açabilseydiniz, o tepki enerjisinin büyük bir kısmı oraya da gidebilirdi. Ama siz ne yaptınız; bunları yasakladınız. Cumhuriyet rejimi, bir yasaklar rejimiydi. Liberalizm yasak, komünizm yasak, o yasak, bu yasak, her şey yasak. Tek parti, tek ideoloji, bilmem ne yapıyorsunuz. Peki, bundan sıkıntı duyan ya da bunun topluma koyduğu hiyerarşinin dışında olan adam ne yapacak; eğer daha fazla güç elde etmek istiyorsa, toplumun yerleşik ideolojisine, yerleşik ve meşruyeti en tartışılmaz ideolojisi olan İslam'a sığınacak. Alın size kanal. Öyle oldu. Yoksa eğer başka kanallar kapatılmasıydı Türkiye'de hiçbir şekilde bu kadar güçlü bir İslamcılık olmazdı. Olmaz mıydı; olurdu, şu veya bu şekilde olurdu, olmaması mümkün değil; ama bu boyutta olmazdı.

Mesela, bugün, Vakıf gazetesinin temsil ettiği faşist bir dini karakterli hareketin bu kadar güçlü ve itibarlı olabilmesinin de sebebi

orada. Çünkü çok konuşacağı ve rövanşını isteyeceği konu var. Onlar da buradan besleniyorlar.

Soru: *“Siyasetin parçası militarist kurumların modernleşme sürecinde tasfiyesi gerçekleşiyor” falan dediniz. Ancak, bu restorasyon, militarist olmayan bir modernleşmenin yolunu açabilir mi? Geçen hafta, Birgün’deki röportajınızda da bahsettiğiniz bu otantik burjuvazinin militarist toplum düzeniyle gerçek bir çelişkisi var mı? Pek olmadığını söylemişsiniz; ama burada bir kez daha sormak gereğini duydum.*

Ömer Laçiner: Orada da söyledim, yok tabii ki, gerçek bir çelişkisi yok. Ama tabii ki bir itişme olacaktır. Burada, demin de dediğim gibi, bir var olma-yok olma mücadelesi yok ortada. Kim nerede duracak tartışması söz konusu. Yani askeri belirli bir yere indirme mücadelesidir söz konusu olan. Asker de burada olabildiği kadar daha az mevzi kaybetme mücadelesi veriyor. Yani kavga bu.

Burada tekrar önemle söylüyorum; neoliberal oldukları için zaten bir askeri polis kurumlaşmasına ihtiyacı olan bir politikadan söz ediyoruz. Neoliberallik, sadece. Bu insanların ciddi şekilde muhafazakar kanatları var. Bu muhafazakarların zaten yine bu kurumlarla işinin olması, bu kurumların fazla yıpratılmaması gerektiğini emreden bir şeydir. Dini tarafınız da varsa, yine aynı şekilde, askerlik, din, cihat falan, neyse; bütün bunlar, yine bu kurumlar ve bu kurumların beslendiği mantıklarla sizin çok ciddi bir çatışmaya girmemenizi emreden şeyler.

O bakımdan, bir orta yol bulunacaktır. En azından burada bunların ciddi bir kararlılığı olduğunu, askerle bir yıpratma muharebesi vererek, ciddi bir şekilde kavgaya tutuşmayacağını söyleyebiliriz. Mesela, Demirel’in 1969’larda falan, *“Ordudaki askerler darbe yapacak”* haberlerine karşı yaptığı operasyon gibi; yani Genelkurmay Başkanını görevden alma falan teşebbüsleri gibi, böyle radikal şeylere teşebbüs etmeyecekler. Bunlar çok sabırlı adamlar. Hatta olduğundan çok daha fazla askeri onore etmeye çalışarak, onların hata yapmasını bekleyerek, onların kamuoyunun gözünde yıpranmasını, *“Canım, bu yaptıkları da kabul edilecek şey değil”* denilmesini bekleyerek, sabırla onları bu tür ufak ufak adımlarla götürecekler.

Sorunuzun cevabı olabildiği umarım.

Soru: *Birgün gazetesindeki röportajınızda bir konu var ki, kafamda soru işareti uyandırdı. Ricam, bu konuyu açıklığa kavuşturmanız.*

“Parti, sosyalizm mücadelesinin beyni falan değildir” diye belirtiyorsunuz orada. Bununla ne açıklamak istediniz? Buna biraz açıklık getirirseniz sevinirim.

Ömer Laçiner: Tabii, bu çok farklı bir konu. Arkadaşlar, buna cevap vermeme izin verirler mi, bilmiyorum. Bu, tamamen sosyalist teoriyle, bizim sosyalizmle ilişkin sözlerimizle ilgili. Konumuz bu değil. Yalnız, arkadaşlar izin verilerse, şu kadarını söyleyeyim: Ben, bir partinin sosyalizm mücadelesinin beyni olduğu fikrine, sosyalizmin mantığının özü itibarıyla karşı çıkılması gerektiğini söylüyorum. Eğer bir kurum, eğer bir akıl, akıl dediğimiz özellik bir hareketin tümüne yarılan bir şey değilse, bir partide tecessüm ediyorsa, bu hareketin gerçekten akıllı kullanıp kullanmadığından, akıllı balığ olup olmadığından ciddi şekilde endişe etmek gerekir. Sırf akıllı diye bahsedildiği için öyle söylüyorum, metaforik kullanıyorum. Ben, bunun gerekçelerini ömrüm boyunca, yani sosyalist harekette yazı yazdığımdan beri anlatmaya çalışıyorum.

Parti, sosyalist hareketin yöneticisi, yönlendiricisi değildir. Bu, son derece tehlikeli sonuçlara açıktır. Sosyalizmin kendini reddi anlamına gelen sonuçlar doğurur. Ayrıca pratik de zaten bunu ortaya koydu. Ben, bu pratiği görmeden de, bu pratik sonuçlar ortaya çıkmadan önce de bunları söylüyordum; ama sonuç da ortadadır. O bakımdan, isterseniz, bunu burada keseyim, konunun içinde kalmaya özen göstereyim. Bu, sonradan cevaplandırılabilir bir soru olarak kalsın. Ama şöyle noktalayayım: Evet, bunları söyledim ve her zaman da arkasındayım. Ama konumuzu dağıtmamak açısından bunun gerekçelerini daha fazla açmayayım.

Soru: *Konuşmanızın bir yerinde, temel mutabakatlar konusunda toplumsal dinamiklerin gerekliliğinden bahsettiniz. Dolayısıyla bu temel toplumsal dinamiklerin varlığı konusunda Türkiye’deki durum nedir, bunun analizini yapabilir misiniz? Çünkü çözüm olarak veya bir orta yol olarak önerdiğiniz, orta yol politikası veya sosyalizm gibi çözüm önerilerini ortaya koyabilmek için bu toplumsal mutabakata ihtiyaç var.*

Benim kafam şurada karışıyor: Konuşmanızın bütününden anladığım şeyden yola çıkarak söylüyorum; eğer bir asker-sivil bü-

rokrat eliti gelip de sizin sırtınıza bir taş atarsa, sizin belki de kendinizi ideoloji kapsamında savunmanız mümkün olmadığından, giderek bir taş daha gelecek, bir taş daha gelecek ve siz belki mazoşist olacaksınız. Ama bunu eğer size bir fabrikatör atarsa, dönüp hakkınızı savunmaya başlayacaksınız. Dolayısıyla, Türkiye’de böyle bir toplumsal dinamiğin oluşabilmesi için önce sermayenin gerçekten palazlanması, gerçek bir burjuvaziden bahsedilmesi ve bunun karşısında eşitlikçi, özgürlükçü, demokratik bir toplum talebinde bulunabilen bir tabanın kendiliğinden oluşması, bunun dinamiklerinin kendiliğinden var olabilmesi, belki sosyalizm kanalına doğru bir gidişatı mümkün kılacaktır. Bu anlamda, Türkiye’deki şu an mevcut sermayenin dine dayalı olması, atılan taşın bu sefer de İslami bir söylemle sizin sırtınıza inmesinden yine aynı mazoşizme giden bir yol açılabilir mi ya da bu yol bu şekilde değişerek devam edebilir mi ya da biz soluların umutsuzca çırpınışları ne zaman umuda dönüşür? Bu anlamda, burjuvazinin İslam’la örtüştürülmesine Türkiye’deki mevcut eski elitten gücünü alan ya da eski elitin yanında duran burjuvazinin bir söyleyeceği var mıdır veya işçinin buna bir söyleyeceği var mıdır? Biraz karıştı; ama benim kafam da karıştığı için soruyorum.

Ömer Laçiner: Sorun değil, kaba hatlarıyla anladım sanırım.

Tabii ki bu alternatif meselesi, arkadaşın da haklı olarak belirttiği gibi, benim burada çok fazla üzerinde durmadığım bir bölüm oldu. Çünkü bu özel olarak işlenmesi gerekli bir mevzu. En azından şundan dolayı: Bazı kavramlarımızı bir kere daha tarif etmek zorundayız şimdilerde.

Mesela, işçi hareketinden söz ediyoruz. İşçi hareketinin de bütün bu 80’li, 90’lı yıllardaki eylemliliklerine, tutumuna bakalım. Sadece bir yönüne değineyim. Mesela, yoksulluk arttı, Türkiye’de iktisadi dinamizm arttı, sermaye gelişti, şu oldu, bu oldu. Fakat işçi hareketi ve onun sendikalaşması üzerinde açık seçik bir yasak olmamasına rağmen hep bir düşünüş var. Bu sadece Türkiye’ye özgü de değil; Başka ülkelerde de bu sendikalaşmanın geriye gidişi, mevcut sendikaların kan kaybı, üye kaybı önlenemiyor. Bizim şu sıralar çalışmalarını sürdürdüğümüz bir özel sayı var, inşallah, ocak ayında falan tamamlayacağız; bütün dünya genelinde bunun sebepleri üzerinde, bunu analiz eden, bütün bunların neden olduğunu anlatan bir sayı. Ama biz çok daha öncesinden bunun varlığını ve bunun nasıl yorumlanması gerektiğini söyledik, anlatmaya çalıştık. Dolayısıyla, artık eskiden

kolaylıkla söylediğimiz gibi, “Efendim, işçi hareketinin unsurları falan bir araya gelsin, gençlik hareketi bir araya gelsin, şu hareket, bu hareket bir araya gelsin” falan diyemiyoruz. Çünkü o hareketlerin pek çoğu şu anda Türkiye toplumunda yok. Ne bir gençlik hareketi var, ne başka bir hareket yok.

Lenin’in sevdiğim bir yaklaşımı var; o da şu: Eğer siz toplumlara belli bir tutarlı mantıkla bakıp da, “Şu, şu nedenden, şu, şu konudan dolayı bir sorun çıkmalı, bir tepki, enerji çıkmalı” diyorsanız, bu enerji belki sizin beklediğiniz yerden değil de, başka bir yerden çıkıyordur. Siz belli bir formata takıldığınız için onu anlayamıyorsunuz, göremiyorsunuz olabilir. Hayatın çeşitliliği bize bazen farklı şeyler gösterir; Yani biz tepkiyi şurada beklerken aslında tepki burada oluyordur zaten.

O yüzden şunu söylüyorum: Bakın, bundan önce asla olmayan şeyler; mesela, Hak-İş dediğimiz, İslamcı eğilimli bir sendika hareketi var, burada çok ciddi bir kavga var şimdi. Diyorlar ki, “İslamcılık falan iyi, güzel de, bu İslamcılık patronlara yarıyor, bizi üç kuruş ekmeğe çalıştırıyorlar.” Mesela, geçenlerde bunlardan bir sendikacı geldi, dedi ki, “Biz, DİSK’lilere falan güvenmiyoruz; çünkü bunlar şöyle, şöyle” falan, anlayacağınız onlar hakkında pek iyi tabirler kullanmadı. “Acaba bir sosyalist ve Müslüman sendikal hareket yapılmaz mı?” Bu çok ciddi bir şey; söyleniyor bunlar. Başka yerlerden bir sürü insan geliyor, böyle böyle şeyler söylüyorlar. Biz onlara anlatıyoruz; “Tamam kardeşim, senin dediğini anlıyorum; ama ben, ladini bir anlayıştan geliyorum ve dinle benim aram iyi değil. Ben, dini, bir müessese olarak ciddiye alırım; ama ben, dindar falan değilim. Ben seni kandıramam, sen de beni kandırma. Ama biz, belirli, somut bir takım ihtiyaçlar, talepler falan için işbirliği yapabiliriz. Ben, İslam ile sosyalizmin kaynaştırılması falan gibi bir şey tanımıyorum, olmaz bu. Sosyalizm, ladini bir şey, kendi felsefi kökleri itibarıyla İslam’la bağdaşmaz. Ama bizler, kim olduğumuzu bilerek, kendi kendimizi bilen, tanıyan, sınırları net, perspektifleri net hareketler olarak otururuz, şu ve veya bu konuda senin de, benim de onayladığım, senin de, benim de kendi mantığımızı göre araçlar kullandığımız bir dava için oturur, geçici işbirlikleri yaparız. Biz bunu anlarız. Ama dediğiniz türden bir şey olmaz” diyoruz. “Yahu, olsa ne iyi olur” falan diyorlar; ama olmaz. Bu birincisi.

İkincisi, mesela, İslami harekette, onun tabanında, kendini sosyalistleştirmek falan gibi değil, yine dini ifadeler içerisinde çok ciddi bir radikal muhalefet çıkabilir. Mesela daha önceki heretik tarikatların, tasavvufi tarikatların tarihilerini falan biliyorum ve buralarda çok ciddi potansiyeller var. Oturup da, bizim Cumhuriyetin tarih kitaplarına değil, Ahmet Ocak'ın kitaplarını okuyun, Gölpinarlı'nın kitaplarını okuyun; buralarda, dini hareketlerin içerisinde ki bizim tarihimiz içerisinde de çok ciddi sosyal muhalefetin nasıl dini formlar altında kendini ifade edebildiğinin damarlarını göreceksiniz.

Dolayısıyla, biz, şu anda bu toplumun yüzde 50'sinin oyunu almış olan bir hareketin bir yerinde, bu yüzde 50'lik kitlenin çok önemli bir kısmında bu önümüzdeki dönemlerde, yine İslami söylem içerisinde olacak; fakat sola karşı duyarlı da olabilecek olan ciddi bir damar bulacağız diye düşünüyorum. Tıpkı, İran Devrimi sırasında o Halkın Mücahitleri Hareketinin, Halkın Fedailerinin çıktığı gibi.

Şimdi, ben, İran deyince, bazılarıңыз, “*Bak, onlar adamları nasıl doğradılar*” falan diyeceksiniz. Tarih her zaman öyle teşekkül etmeyebilir, etmeyecek de. Yeter ki Türkiye’de sosyalistler, kendi tarihsel deneyimlerinden de çıkarttıkları çok ciddi sonuçlarla kendilerini yenilemeyi bilsinler. Artık, yeni bir sol muhalefet yapabilmek için yapılacak şey ya da şimdi neoliberalizme veya küresel sermayeye, kapitalizme karşı yapılacak şey, bizim eski ezberlerimiz içerisindeki formatlar değil. İsterseniz, bunu da ayrı olarak konuşalım.

Şunu söylüyorum: Eski kafadan bir sosyalist tasarımıyla ve “*Sosyalist hareket için şunlar, şunlar gereklidir bir kere, bunlar elde var bir. Sonrasına da bunun üzerinden bakalım hele*” gibi bir yaklaşımla olmaz. Hayır, bu elde var birlerinizi çok ciddi bir şekilde değiştirmedikçe, sorgulamadıkça ve yeni formlar, formatlar bulmadıkça bu iş olmayacaktır. İsteddiği kadar sendikalar, onlar, bunlar yan yana gelsinler; bunlar çürük ipliklerle iştirilmiş, eskimiş şeylerin bir araya gelmesidir. Buradan hiçbir şey çıkmayacak. Yeni olacak. Bu bir.

Bir ikincisi de, bu yeni hareketi taşıyabilecek olan şey benim gibi 60'lık adamlar değil. Bizler, tecrübelerimizle, eğer varsa, düşünsel birikimimizle katkı sunacağız elbette; ama enerji dediğimiz şey, genç insanlardan çıkacaktır, bu gençlikten çıkacaktır. Bu insanlar, yoktan var edebilmenin, yaratmanın kavgasını vereceklerdir. İlla bir miras alma, babalarından bir şey kalma gibi bir şey olmuyor. Bu bir şans meselesi; öyle gitti, babaları iflas etti. Kendi emekleriyle bir şey yapacaklar. Bu böyle.

O bakımdan, şu anda, “*O var, bu var; bunlar yan yana gelirse*” falanla bir sonuç elde etmek mümkün değil. Son Birikim’deki yazımda da belirttim; eski formüller, “*Efendim, bunlar bir araya gelirse şöyle olur, böyle olur*” türü yaklaşımların hiçbir tutmaz, hepsi sakat işlerdir. Hayal kırıklığı yaratmaktan ve şu kadar kalmış umutları da harcamaktan başka bir halta yaramazlar. Onun için, yeni lazım, yeni ve yaratıcı bir şey lazım. Bunu da, “*Ben, yeniye, keşfe, maceraya, riske hazırım*” diyen insanlar yaratacaklar. Güvenli yollarda bir şey yok, hiçbir şey de bulunmayacak. Yaratma gücümüz varsa bunu yapabileceğiz.

Soru: *Sayın Ömer Laçiner; bir kere şunun için size teşekkür etmeliyim: Birikim dergisinin Türkiye fikir dünyasına yaptığı katkıdan dolayı takdirimi söyleyeyim.*

Benim de esin kaynaklarımdan biri. Öncelikle bunu söyleyeyim. Esasında söylenilecek çok şey var sizin bu konferansınız çerçevesinde; ama şunu söyleyeyim: Bir kere, iki yüzyılı bulan Osmanlı’dan Cumhuriyete bir çağdaşlaşma, modernleşme hadisesi var, bugüne kadar gelmiş ve bu, devleti kurtarma çerçevesinde yürüyen bir şey. Devletten sadır olan, yukarıdan aşağı topluma giydirilen, bir anlamda bir deli gömleği gibi veya tek tip elbise gibi bir modernizasyon... Toplumun çok yabancı olduğu bir modernizasyon; ama bugüne kadar bu şartlarda gelmiş.

Sizin o belirttiğiniz nokta, 70’li yıllar, 70’li yılların başına kadar, öyle sayılabilir. Çünkü 70’li yıllar, toplumsal dinamiğin, enerjinin biraz kendisini “İşte, ben de varım” diye gösterdiği bir dönemdir. Bizim bu omzu kalabalıkların da, “Sosyal gelişme, ekonomik gelişmeyi aştı” dedikleri bir dönemdir.

Cumhuriyet de esasında bu modernizasyon kavramıyla özdeş bir kavramdır. O güne kadar gelmiş. Ama ondan sonra artık frene basmış. Bu anlamda tepitinize katılıyorum. Gerçekten, orada artık, bu iki yüzyıllık modernleşme, çağdaşlaşma, medenileşme, ilerleme çabası miada erdi. Fakat toplum cephesinden bakarken, aşağıdan devlet katına doğru bakarken görebileceğimiz birtakım dinamikler de var. Mesela, Kürt dinamiği önemli bir dinamik, “Ben buradayım” diyor. Sonra Alevilik dinamiği, kenarından köşesinden bu teze bir antitez yaratmaya çalışıyor, bir arayış içinde. Emek hareketi biraz karışık; emeğin evi, solun, sosyalizmin evi bir hayli karışık. Demin benim mikrofonu ters tuttuğum gibi, bir bunalım içinde.

Esasında bu modernizasyonun arkasında da burjuvazi var süphesiz; burjuvazinin belki görünür, görünmez iktidarı var, egemenliği var. Ama burjuvazi ile asker-sivil bürokrasi özdeş değil. Asker-sivil bürokrasi kesinlikle burjuvazinin üzerindeki bir güçtür hâlâ. Onun için fren yapıyor ve onun için çatlak sesler çıkıyor burjuvazi ile o kesim arasında.

Ben, konuşmanızın belki ikinci bölümünde şunu bekledim: Bu tez yoruldu, miadı dolmak üzere, gittikçe de gerileme sürecinde; artık toplumdaki dinamizm, modernizasyonunu arayacak. O çerçevede, dincilerin, onların yanında muhafazakar demokratların bir arayışı var gerçekten. Zengin İslam'ın bir modernizasyon denemesi var şimdi, bu gittikçe de gelişecek. Bütün yoksulluğuna ve çözümsüzlüğüne rağmen, Kürt hareketinin de bir modernizasyon arayışı var. Yoksul; ama kafası modernleşiyor, yüreği modernleşiyor. Alevilikte de öyle. Ben, bu ikinci bölümde, devletin bu yukarıdan aşağı modernizasyonuna karşı toplumdan kaynaklı aşağıdan yukarı bir modernizasyon hareketinin ipuçları konusunda birtakım görüşler beyan edeceğinizi düşündüm doğrusu. Ama belki buna fırsat kalmadı.

Bence bugün artık toplum rüştünü ispat etmiş vaziyette, kemale ermiş vaziyette. Türkiye'de toplumun dinamikleri vardır. Dünya koşulları da, bölge koşulları da bu dinamikleri açığa çıkarmaya son derece müsaittir. Onun için, bizim, Marksistler veya sosyalistler veya solcular olarak, bu muhafazakar demokrat harekete iyi bakmamız lazım, çok köklü analiz edip değerlendirmemiz lazım, iyi takip etmemiz lazım. Alevilik olayının dinamizmi üzerinde düşünüp fikir beyan etmemiz lazım. Kürt dinamiğini, enerjisini bunun içinde gereken yere iyice bir oturtmamız lazım. Bence bu antitez çok uzak bir yerde durmuyor. İyi mücadele edilirse, fikir cephesi iyi öncülük edebilirse siyasete, toplumsal mücadeleye bence mümkündür bu. Ne dersiniz?

Ömer Laçiner: Tabii ki. Sağ olun efendim, siz zaten sorunuzun cevabını da söylediniz, benim ayrıca bir cevap vermem gerekmez sanırım.

Soru: *Konuşmalarınızın bütününde dış dinamiklerden fazlaca söz etmediğinizi belirtmek istiyorum. Dış dinamikler olmaksızın yaptığınız yorumların ne kadar sağlıklı olduğunu sormak istiyorum. Örneğin, yeni seçilen Cumhurbaşkanının BOP'un, yani Büyük Ortadoğu Projesinin Eşbaşkanı olması, iktidar partisinin akıl hocalarının,*

Fethullah Gülen'in Amerika'da yaşaması; bunun yanında, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletlerinin seçimlere şu veya bu şekilde müdahil olması gibi dış dinamiklerin ülkemizdeki toplumsal dinamizmi ne oranda etkileyeceğini sizden öğrenmek istiyorum.

Ömer Laçiner: Burada esaslı bir problem var. Herkes, hele bugünün dünyasında herhangi bir ülkede olan bitenin sadece o ülkenin içerisindeki olgularla ve dinamiklerle açıklanamayacağını biliyor. Bu, Amerika için de söz konusu, burası için de söz konusu. Fakat daha sonra ortaya nasıl bir sonuç çıkarsa çıksın, ne yapılabileceği gibi bir konuya bağlanacaksa eğer, siz, o probleme ilişkin çözümlemenizi, burada insanların müdahale edebileceği, el atabileceği, kullanabileceği olanaklar üzerine kurmak zorundasınız. Bunu metodolojik bir şey olarak söylüyorum. Eğer bugün Türkiye'de Amerika'nın ne düşündüğü, Avrupa Birliğinin ne düşündüğü, yani dış dinamik diyebileceğimiz noktaların falanca sonucu almak için neler yaptığını anlatan, ağırlığı buraya veren bir mantıkla çözümleme yaparsanız, buradan şu sonuç çıkar, ki bunun doğruluk derecesini de bir kenara bırakıyorum: *"Vallahi, orada birileri yapıyorlar işte, sonuç da böyle."* Üstelik siz, bu analizi seçimler falan gibi, sıradan, tek tek insanların oy verdiği bir şeyde yapıyorsunuz. Hani AKP'nin Hükümet olarak filanca yerde antlaşma imzalamasını bir dış baskıyla falan açıklayabilirsiniz, tamam, bunu anlarım; ama seçim sandığına giden insanların gidip seçimlerde oy verdiği, bilmem ne yaptığı bir olayda, *"Amerika, bilmem ne, BOP"* falan filan diye çözümleme yapmaya kalkışmak olacak iş değil. Yani burada insanları da ciddiye alalım. Eğri ya da doğru, Türkiye'de olan biten şeylerin faili, yapıcısı buraların insanlarıdır. Eğri yapmıştır, doğru yapmıştır, o ayrı. Ama çözümü de buradadır. Hiç kimse de kalkıp, *"Yahu, Amerika'nın bilmem fesi, bilmem nesi"* diye de oy vermedi. Bunu ciddiye almak zorundayız.

Eğer siz, failleri dışarıda ararsanız, o zaman, o dışarıdaki failere etki edebilecek tek yer devlettir; o zaman, siz, eyleyici olarak da devlete çağrı yapıyorsunuzdur. Topluma, *"Siz durun"* diyorsunuz. Siz zaten yapamazsınız. *"Ben, Amerika'nın BOP'unu, bilmem nesini nereden bulayım?! Onlar oradalar, benim elim ayağım yetmez; olsa olsa devlet yapacak."* O zaman, devlete diyeceğiz ki, *"Yahu, şu BOP mudur, nedir; git ona bir şey et."* Benim bir şey yapmam gerekmiyor artık. *"Avrupa Birliğiyle ben nasıl mücadele edeyim?! Devlet etsin."* O zaman, biz, öyle bir model ya da öyle bir çözüm öneriyoruz ki,

bunun oyuncuları devletler; bizler yokuz. Bizler sadece onlardan talepte bulunan, “Yahu, şu BOP meselesini de bir hallediver gözünü seveyim” ya da “Bilmem neyi yap” diyen, talep eden adamlar oluyoruz. Biz bir eyleyici değiliz artık. Burada dile getirebileceğim birinci mantık budur. Yoksa tabii ki dış dinamiklerin rolü var.

Ama bizler, problemlerimizin çözüm aktörlerinin de o problemleri yaşayan insanlar olduğu fikrine gelmek zorundayız. Öbürlerinin olmadığı anlamına gelmez bu tabii. Komplo var mıdır; vardır. Ama bir oluşumu komployla izah edemezsiniz, etmemelisiniz. Komplonun olmadığı anlamına gelmez bu. Ama siz, “Vallahi, bu olay, falancalar şu komployu yaptı, filancalar da bunu yaptı, bundan dolayı oldu” derseni, o zaman oturup bekleyeceksiniz. Çünkü komplo yapan adama benim elim erişmez, gücüm yetmez. Ama “Arkadaşlar, şu tercihleriniz, şu hareketleriniz, şu seçiminiz şu olayı sonuç verdi” dediğiniz anda o insanı fail yapıyorsunuz. “Şu davranışı değiştirirsen, şunu şöyle yaparsan bu sorunu da çözersin” diyorsun.

O bakımdan, burada size şunu söyleyeyim: Amerika gibi bir güç, Avrupa Birliği gibi bir güç, Türkiye gibi önemli bir ülkede olan seçimlere tabii ki dikkat eder. Ortaya çıkan şey bunların çok hoşuna giden bir sonuç olmuştur, bu sonucun elde edilmesi için özel olarak çabalamış da olabilirler. Ama bunun payı, ben size söyleyeyim, en iyi ihtimalle yüzde 5’tir, 10’dur, başka da değildir. Ne yaptıysa bu toplum yaptı. İyisiyle, kötüsüyle.

O bakımdan, biz, bu kısa analizimizde Türkiye içi dinamiklere, Türkiye içi aktörlere daha fazla yer verdik ve diğerlerinden çok bahsetmedik. Sebebi budur.

Soru: *Bu soruyla bağlantılı olan, daha önce aklıma takılan bir şeyi hemen akabinde sormak istedim, onun için söz aldım.*

“1970’lerde, Ordu, modernleşmeden vazgeçme kararı aldı veya Ordu ve ilişkide olduğu elitler birlikte, şapkalarını önlerine koyarak böyle bir karar aldı” dediniz. Aynı noktada benim aklıma da şu takılmıştı: Bu, kendi kendine öyle şapkalarını önlerine almak ve böyle bir karara varmak mıdır; yoksa o süreçte dış konjonktür buna nasıl bir etki etti?

Ömer Laçiner: Tabii, dış konjonktürün bu karara etkisi olmuştur. Yine demin anlattığım şeyler dahilinde söylüyorum. Ama ben, daha çok, Türkiye içinde neler oldu da ya da bu insanlar, bu zümre nasıl bir

deneyimden geçti de böyle bir karar vardı; onu çözümlenmeye, anlatmaya çalıştım. Tabii bu karar için, bir toplantı yapıldığından falan söz etmiyorum. Bu, daha çok, bu eğilimin artık orada daha baskın bir eğilim haline gelmesi anlamında bir şey.

1960'ları ben hatırlıyorum, Ordu ortamını da hatırlıyorum. O sırada Ordu ortamında, mesela, "*Ben, oruç tutuyorum*" falan demek yahut da "*Ben, Adalet Partisine sempati duyuyorum*" falan gibi bir laf etmek, aşağılama nedeniydi. Yani subaylarda böyle bir hava vardı. Astsubaylarda dindar falan çok fazlaydı da, subayların içerisinde böyle bir hava hakimdi. Yani en azından Halk Partili olacaksınız veya hut da "*Vallahi, ben aslında sosyalist miyim, neyim*" falan gibi şeyler de serbestçe söylenebiliyordu. O zamanki havayı anlatmaya çalışıyorum. Dolayısıyla da, 1960'ların Ordusunda, aşağı yukarı orta kademelerin pek çoğu, sorduğunuz vakit, yüzde 70-75 itibarıyla kendini solda ifade ederdi. Soldan şunu anlar, bunu anlar, o ayrı. "*Yahu, biz de bir şey yapsak da şu Marks denilen adama bir baksak*" diye, açıkta servislerde konuşulurdu. Öyle bir dönem.

1971'de, bildiğiniz Ordu müdahalesi olduğu vakit ciddi bir tırpanlanma oldu burada; bunlar tasfiye edildi. Fakat aşağıdan bir toplum hareketi doğdu ki *-demin arkadaşım da bahsetti-* Türkiye tarihinde ilk defa, Türkiye toplumu siyasette gerçekten aktör olarak yer almaya başladı. Bu ayrıca ele alınması gereken bir olgu. Bunun bir tarihsel deneyim olarak analizi yeterince yapılmadı. Bu hareket böyle çıktığı vakit, bu sefer ordunun içerisinde çok daha genç kuşaklardan çok daha solcu bir damar çıkıverdi. Bu sefer öyle Halk Partili, "*Kemalist'iz de, biraz da sosyalizme falan yakınız*" demeyen; doğrudan, "*Ben, Marksist ve sosyalistim*" falan diyen çok ciddi bir gençlik hareketi doğdu. İnsanlar bilmezler belki; 1975, 76, 77 yıllarında Harp Okulunda kızıl taburlar vardı. Öğrenci bunlar, subaylar. Orada mesela ülkücü falan olanlar da vardı; ama bunlar yüzde 15-20 seviyesindeydi. Büyük bir kesim, aşağı yukarı yüzde 35-40'lık bir kesim de, "*Ben solcuym, sosyalistim*" falan diyorlardı. Diğerleri de bunlara meyyaller. Harp Okulu taburlarından söz ediyorum, subay taburlarından. Ama alttan gelen hareket böyle olunca, orta kademede ciddi bir muhafazakarlaşma oldu ve 1980'de darbe olduğunda bu kesimler ciddi bir şekilde tırpanlandılar ve ondan sonra da Orduya, Harp Okuluna falan özel bir programla yeni bir çekidüzen verdiler. Yaptıkları şey de sadece ideolojik bir propaganda olmadı; Harp Okulunun süreleri uzatıldı ve bunlara diplomalar verildi. Yani "*Sivil hayatta da siz bir şey yap-*

bilirsiniz” demeye getirdikleri tarzda, lisans düzeyinde eğitimler verildi, bilmem ne yapıldı ve ciddi bir şekilde bir para pompalandı. İsteyen araştırsın. 1980’de, darbenin öncesinde maaşları denk olan bir sivil memur ile bir askeri memuru yan yana koyun; “Şu işi yapan sivil memur, şu subayın aldığı parayı alıyordu;” deyin. Bir de şimdi bakın bu oranlar ne olmuştur; asgari oran iki kattır. Doğu’ya gitti mi, Kürt sorunu, çarpışıyor falan, orada alınan ek paraları falan da saymıyorum. Ordu Yardımlaşma Kurumundan gelen ayrıca gelirleri falan da saymıyorum. Bedava alınan hizmetlerin artışını da saymıyorum. Bütün bunlarla ordu artık iyice muhafazakarlaştı. Zaten ordu denilen kurum, doğası gereği muhafazakar ya da gericileşmeye açık bir kurumdur, doğası gereği öyledir. Siz, bir düzen kuruyorsunuz ve nihayetinde bir askeri mantığa sahipsiniz. Askeri mantığın kendisi gericiliğe açıktır ve düz mantığı gerektiren bir şeydir. Bu mantığın içinde yetişmiş olan insanın daha esnek, daha çok katmanlı düşünmeyi gerektiren mesela liberal ya da sosyalist bir düşünüşte olması mümkün değil. O ancak, “İşte, sosyalizm şudur” denilen belirli uygulamaları benimseyebilir; yani “Olabilir, bu iyi bir şey” falan diyebilir, adalet duygusunu yitirmediyse bunları destekler de. Ama mantık olarak düşünüş ve eşyayı insani olarak kavrayış tarzı itibarıyla hakikaten gericidirler. Böyle olmak durumundadır; çünkü askeri mantık başka bir şeyi gerektirmez.

Böyle olduğu için de, 1980’de bu zihniyetin kendini neoliberal çıkar ideolojisiyle, bu rekabet ideolojisiyle de, rekabeti önceleyen ideolojiyle de birleştirdiği vakit, bugün, mesela, Türkiye Cumhuriyeti Ordusunun genç mensupları çok ciddi bir şekilde sol düşünceye, liberal düşünceye kapalılar.

O bakımdan, 1970’lerdeki bu durum, artık modernleşme dediğimiz şeye talip o kadar çok akım var ki. O sırada ordunun modernleşmedeki merkezi rolünü ya da belirleyici ya da öncü rolünün ideolojisi olarak Kemalizm’i söyleyebilirsek ya da Atatürkçülüğü söyleyebilirsek, çok daha tutarlı, çok daha geniş alanları kapsayan ideolojiler çıktı. Daha tutarlı şeyler söyleyebiliyorlar. Öyle bir durumda da, mesela, Atatürkçülüğün bu toplumda en az refere edildiği dönem 1970’lerdir. Ordunun adeta ortadan silindiği, kenara çekildiği bir dönem. Düşünün ki, 1960’ta siz darbe yapıyorsunuz, askeri darbe, iki öğrenci ölüyor öğrenci olaylarında. 1973’ten itibaren ise Türkiye’de adamın ölmediği, çatışmanın olmadığı gün yok, sokaklar adam almıyor. O sırada da herkes, “Acaba Adalet Partisi, Milliyetçi Cephe mi

kurar, Halk Partisi mi hükümet olur?” falan diye tartışıyor. Yani hiç kimse askeri darbe falan düşünmüyor. Bu toplumun sağcısı da, solcu su da belirli bir noktaya kadar askerlerden medet uman bir yapıda değil; o noktaya kadar, “Yahu, askerler gelse de, şu durumu bir düzeltse” diye bir şey yok. Niye; çünkü Türkiye toplumu ilk defa, “Ben kendi işimi kendim göreceğim” diye ortaya çıkmış ve hâlâ da umudunu tüketmemiş. Ne zaman ki sol hareketin, sola giden hareketin kendi ideallerine aykırı görülebilen davranışları göze batır hale geldi, toplumsal dinamiğin o umut potansiyeli azaldı, gerilemeye başladı, geriledi, işte ondan itibaren, “Bu adamlara gerekli dersi verebilmek, restorasyonu yapabilmek için askeri darbe, askerler ne zaman müdahale eder?” lafları çıkmaya başladı. 1978’in sonudur bu da.

Soru: *Ben de sizin gibi eski bir zabıttım. Sizden 10 sene kadar sonra, bahsettiğiniz o kızıl taburlar zamanında Harp Okulunda okuyorduk. 80’li yıllarda da, o askeri darbe sonrasında çok ciddi bir operasyon yedik, yaklaşık 3 bin civarında subay ve astsubay ordudan atıldı.*

Az önce soru soran arkadaş da Türkiye’deki asker-sivil bürokrasinin burjuvazinin her zaman üzerinde yer aldığından bahseden bir tez geliştirdi. Yani sizin de benim şu andaki fiili pozisyonumuza baktığımızda, hakikaten asker-sivil bürokrasinin böyle ciddi bir görece özerkliği varmış diye düşünüyorum. Çünkü içinden Marksistler, sosyalistler falan çıkıyor. Gerçi sizin zamanımızda darbecilik biraz daha popülerdi; ama bizim zamanınızda hakikaten Marksist hareketler vardı. Fakat ben, aynı zamanda bu yapılanmanın içinde yer alan ve az çok onları incelemeye çalışan bir adam olarak da şunu gördüm ki, bence asker-sivil bürokrasinin, öyle burjuvaziden çok fazla görece bir bağımsızlığı yok. Yani bürokrasinin ne kadar bağımsızlığı varsa, asker-sivil bürokrasinin de o kadar bağımsızlığı var ve son tahlilde, burjuvazinin egemenliğinde, bütün egemen sınıfların işini yapan ücretli memur konumundan başka bir konumu yoktur. Son dönemlerde bunu açıklamak biraz işe de geliyor. Yani “Asker-sivil bürokrasi ile yeşil sermaye arasında bir çelişki var” falan gibi ve Türkiye toplumunun dinamiğini yürüten sanki bu ilişkiymiş gibi.

Zaten bu çelişkinin tarafından bir yanlışlık var. Bir tarafta asker-sivil bürokrasi var, bu bir sınıf değil, bir tarafta da sermaye var, bu bir sınıf.

Bence, buradan daha aşağıya inip çözümleme yapmak lazım: Bu asker-sivil bürokrasi de kendi içerisinde birtakım konularda farlı

seyler düşünüyor. Nitekim piyasada dolanan 2004 yılındaki darbe günlüklerini falan hepimiz okuduk. Orada gördüğümüz gibi, kimisi “Darbe yapalım” diyor, kimisi “Yapmayalım” diyor. Bunlar neye te kabül ediyor; bunlar sınıflar arasındaki ilişkilerle bağlantılı olarak asker-sivil bürokrasiyi düşünmek daha manalıdır gibi geliyor bana ve burada iki farklı burjuva kesiminin çelişkilerinden bahsetmek gerekiyor bence. Demin siz çok iyi anlattınız, çok iyi görünür kıldınız. Alttan gelen, Anadolu burjuvazisine dayanan bir ekip var, o iktidarda yer almak istiyor, bu tarafta da eski sermaye var.

Nitekim şu Anayasa tartışmalarında falan şunu görüyoruz: Mesela, TÜSİAD’ın falan son açıklamalarına baktığınızda, askerlerle aynı şeyi söylüyor. “Askerlere bulaşma, sermayenin, neoliberal politikaların doğrultusunda hareket et” falan diyor. Yani TÜSİAD ile asker arasında bir çelişki yok ve bunu da çok iyi biliriz bizi; Kenan Evren darbe yaptığında ilk tebrik eden, biliyorsunuz, Halit Narin olmuştu, “Rahat nefes alacağız” demişti, Vehbi Koç da mektup yazmıştı falan. Yani bizde, asker-sivil bürokrasinin pek öyle bir sınıf gibi davranarak, burjuvazi kesimiyle veya egemen sermayeyle, egemen kesimlerle çok fazla kopuştuğunu zannetmiyorum. Bence daha sağlıklı bir tahlil, bunların neye tekabül ettiğini analiz etmektir. Yani bu asker-sivil bürokrasi, bu egemen sınıflarla nasıl bir ilişki içinde, ona bakmak lazım. Ki siz de bahsettiniz, OYAK falan var bizde; yani kendisi büyük sermaye olmuş artık. Daha neden bahsedeceğiz?

Ömer Laçiner: Tabii. Ben, burada işin daha çok restorasyon -ki, konferansın konusu da öyledir- baktığım için, bu sivil-asker bürokrasi, bütün bunların o sosyolojik analizine çok fazla girmedim, sadece adını zikrederek girdim. Ama arkadaşların bazıları bilirler, ben, bu olayla ilgili; yani bu asker-sivil bürokrasi ve AKP arasındaki bu iktidar çatışmasını, bir çeşit, Avrupa ülkelerindeki aristokrasi ve burjuvazi arasındaki çatışmaya benzer bir çatışma olarak ve sanki asker-sivil bürokrasinin oradaki aristokrasinin rolünü oynuyormuş gibi bir role büründüğünü seçimlerden çok daha önceden beri yazardım. Bunlar sanki bir çeşit, Batı’da, Fransa’da, İngiltere’de, İtalya’da aristokrasi ile burjuvazi arasındaki çatışmada, o imtiyazlı kesimler, aristokratlar gibi davranıyorlar, halleri, tavırları öyle diye anlattım.

Tabii, bu aristokrasi terimini kullanırken de, o yazılarda belirttiği şey -bana burada bunu biraz açma fırsatı verdiğiniz için sağ olun- şuydu, şunu dedim: Bu gelen -ki, ayırt etmek için, otantik Türk

burjuvazisi tabirini kullanıyorum- yerleşik bir güç; çünkü bir büyük Türk sermayesi, büyük bir Türk burjuvazisi var. Bunlar sizin de belirttiğiniz gibi, eski egemen elitlerin bir parçası. Dolayısıyla da, Türkiye’de, TÜSİAD’da temsil edilen kesimlerin tamamı demesek bile, en azından çok önemlice bir kısmı, bu eski yerleşik egemen elitlerin bir kesimini oluşturuyor. Dolayısıyla da bunlar, mesela, askerlerin etkisinin, ağırlığının belli bir noktaya kadar azaltılmasından yanalar; ama öyle çok fazla da zayıflatılmasından yana değiller. Çıkarlarına baktığımızda, eğer teleskoplarımızı ya da mikroskoplarımızı o düzeye yöneltirsek, orada da bu insanların niye bunun bu kadar sınırlı kalmasını istediklerini, doğrudan doğruya sınıfsal çıkarları olduğunu göreceğiz. Tabii, bunlar olayı çok genişletecek analizler.

Dolayısıyla şunu söylüyorum: Ben, asker-sivil bürokrat çekirdekli bir cepheden söz ettim, bloktan söz ettim genellikle. Bunu da, bu blogun sadece bunlardan ibaret olmadığını anlatmak üzere böyle söyledim, bir de bu elit sözcüğü üzerinde durarak söyledim. O bakımdan, TÜSİAD’ı temsil eden sermaye eliti de, sermayenin üst eliti de, belirli büyük imtiyazlara sahip olan bunlar da tabii ki üst düzey statülerini korumak için kaygıları olan bir kesim olarak; bu sonradan ortaya çıkan, yeni gelen, yarışa sonradan girenler gibi gördükleri bu yeni, görgüsüz, daha oturmamış falan saydıkları burjuvaziye nispetle, kendilerini askerlere daha yakın hissettiklerini söyleyebiliriz. Doğrudur.

Soru: *Bu asker-sivil bürokrasinin Cumhuriyet kurulduğundan bu yana öne çıkardığı üç tehditten söz ettiniz. Bu son dönemde dünya tek kutuplu olduktan sonra, küreselleşme ve Avrupa Birliği konusunun da bir tehdit unsuru olarak alınıp alınmadığını sormak istiyorum. Artı, bugün asker ile Hükümet arasındaki itiş kakışta şöyle bir durum da gözlemlendi: Biliyorsunuz, en son komşumuz Suriye’ye İsrail uçaklarının bir tacizi oldu. Ama burada Hükümetin bir bilgisi olmadığı, askerlerin bilgisi olduğu söyleniyor. Yani bu süreçte küreselleşmenin bir etkisi olacak mı?*

Ömer Laçiner: Küreselleşme her yerde var artık. Bu, Galatasaray-Fenerbahçe futbol maçında da var, her yerde de var. Bir küresel mekandayız artık. Onun için, bu konuda, bir kere, hangi sorunu ele alırsanız alın, büyük insan kitlelerini ilgilendiren, yani Türkiye’de 3 milyon, 5 milyon, 10 milyon hayatı ilgilendiren hangi sorunu ele alırsanız alın, o sorunun Türkiye dahilinde ulusal çözümleri yok, bütün

çözümler global artık. Yani buralarda çok az çözümler üretebilirsiniz. Sebepleri, sonuçları, uygulama araçları ulusal çapta olan pek az sorun kaldı ve gitgide azalıyor bunlar. Her sorunun uluslararası bağlantıları, global bağlantıları falan var.

Tabii ki, bu bahsettiğiniz konuda, Suriye üstündeki İsrail uçağı olayında; Batı gazetelerini falan okuyanlar varsa, oradan da görülebilir; Amerikan neokonzervatizmi, giderayak, Bush'un seçilemeyeceğini de bilerek, Bush'un seçilemeyeceğinin ötesinde, Cumhuriyetçi Partinin de bir sonraki seçimlerde kaybedebileceği ihtimalini göz önüne alarak, Demokrat Partinin önüne yiyemeyeceği bir herze bırakmak istiyorlar. İran'ın istilası gibi bir şey. Meselâ, Amerikan gazetesinin benim okuduğum kadarıyla, bu adamlar, bugün İran meselesini doğrudan doğruya, bu neokonzervatizmin belli bir yere kadar beslediği bu Amerikan konzervatizmi ve milliyetçiliğine yeni bir anlam verdirebilecek olan bir teşebbüs olarak bunu getiriyor. Yani Irak gibi değil; “*Efendim, petrol çıkarları*” falan filanınin ötesinde, Amerikan iç politikasına ilişkin de gerekçeleri, nedenleri olduğunu söylüyorlar. İsrail'in de böyle bir şeyi kendi açısından, yine stratejik olarak istediği; İran'a savaş açılmasını, İran ile Amerika arasında savaş durumuna benzer bir durumun yaratılmasını istediği vurgulanıyor. İsrail de bunu istiyor. Bunun bir adımı olarak Suriye provoke ediliyor. Suriye'nin bir adım atması, onun da Suriye'ye karşı bir adım atmasından falan, bir sürü oyundan söz ediliyor. Bu bölge, maşallah, oyun bakımından hiçbir zaman eksik kalmayacak.

Bunlar olacak. Ordu veya hükümet bunlardan ne kadar haberdar, ne kadar bunların içinde, şahsen bunu bilmiyorum. Bilmediğim, emin olmadığım bir konuda bir şey diyemem. Ama mutlaka Türkiye Cumhuriyeti Devleti bütün bunlarla ilgili hesaplar yapıyordur. Bütün bunları değerlendiren, bunlarla ilgili hesaplar yapan kurumları vardır, bunlarla ilgili şu veya bu düzeyde bir hazırlık, en azından bilgilenme düzeyi vardır. Eğer devlet diye bir şey varsa, böyle bir şey için var. Yapıyorlardır, bilemiyorum. Burada hükümet o tavırda, Genelkurmay başka bir tavırda; bunlarla ilgili benim bilgilerim yok. Dolayısıyla size bu konuda aydınlatıcı bilgiler veremem. Ama birtakım oyunlar oynanıyor buralarda, bir şeyler yapılıyor.

Ancak, tekrar ifade edeyim; ne oyunlar oynanırsa oynansın, bunlar devlet ve hükümet oyunlarıdır. Ortadoğu'nun bugün Amerika'nın varlığıyla, işgaliyle de bir kat daha ağırlaşmış sorunlarını yine ve yine bu ülke halklarından doğacak bir inisiyatif çözecektir.

Çok zor bir şeydir; ama yine bu Ortadoğu, kendi tarihine, kültürüne ve zenginliğine uyarak, bunun imkanlarını anlayarak, yaratıcı bir şekilde, bu alternatifini üretebilirse hakikaten sadece kendisi için değil, bütün insanlık için de çok yararlı, ışık tutucu bir şey yapmış olacaktır. Yok, yapamazsa da, zaten üzerinde çok ciddi fırtınalar esiyor, bugüne kadar da çok ciddi kayıplar verdi, tahribatlar verdi, daha da vermeye devam edecek, kaderi bu olacak.

Bizim tespit edebileceğimiz her konuda çözüm biziz. Biz varsak umut vardır; biz varsak ve yükleyebildiğimiz oranda da o ümidin çapı, etkinliği, derinliği fazlalaşacaktır. Ben, bizim dışımızda başka bir çözüm gücünün var olduğunu düşünmüyorum. Her şeyi, kendimiz o sorunun sahibi, öznesi ve yapıcısı olarak görmeliyiz. Bunun gücü de kendimizi ne kadar katırırsak o kadar güçlüdür, başka bir şey yok. Yani ben başka bir şey tanımıyorum, bilmiyorum.